

Anni-Emilia Pekkanen

PÄÄMIEHEN EDUN TOTEUTUMINEN YLEISESSÄ EDUNVALVONNASSA

Opinnäytetyö

Tradenomi (AMK)

Liiketalouden koulutus

2024

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Tradenomi
Tekijä	Anni-Emilia Pekkanen
Työn nimi	Päämiehen edun toteutuminen yleisessä edunvalvonnassa
Toimeksiantaja	Lappeenrannan edunvalvontatoimisto
Vuosi	2024
Sivut	51 sivua
Työn ohjaajat	Mirka Lopenen

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkimus käsittelee päämiehen edun toteutumista yleisessä edunvalvonnassa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää yleisen edunvalvonnan selkeimmät ongelmakohdat päämiehen edun toteutumisen kannalta.

Tutkimuksen avulla ratkaistaan seuraavat tutkimuskysymykset: Toteutuuko päämiehen etu yleisessä edunvalvonnassa? Toteutuuko edunvalvonnan tarkoitus? Toimiiko yleinen edunvalvoja päämiehen hyväksi? Tutkimuskysymysten avulla nimetään yleisen edunvalvonnan tyypillisimmät ongelmakohdat. Tutkimusongelmiin vastaaminen vaikuttaa konkreettisesti edunvalvonnan toteutumiseen. Tutkimuksen avulla yleiset edunvalvojat ja edunvalvontatoimiston henkilökunta voivat keskittyä tyypillisimpien ongelma-kohtien huolelliseen hoitoon.

Tutkimuksessa käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää ja tutkimusosuus toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Laadullisen tutkimuksen kautta pyritään ymmärtämään tutkittavaa asiaa ja nostamaan siitä esille tiettyjä merkityksiä. Kirjallisuuskatsauksella saadaan suoritettua juridinen tutkimus lakeja ja oikeustapauksia hyödyntäen. Tutkimusmenetelmä antaa kattavan mahdollisuuden tutustua tutkittavaan aiheeseen. Oikeustapausten avulla selvitetään päämiesten edun toteutumisen kokemuksia yleisessä edunvalvonnassa. Oikeustapaukset antavatkin konkreettisen näkymän päämiesten kokemuksiin heidän etujensa toteutumisesta. Laintulkinnan avulla selvitetään yleisen edunvalvonnan lainsäädäntöä ja sen esimerkillistä toteutumista.

Tutkimus antaa konkreettista tietoa aiheen tämänhetkisestä tilanteesta nostoen tiettyjä kehityskohteita esille. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, ettei päämiehen etu aina täysin toteudu yleisessä edunvalvonnassa. Näin ollen myöskään edunvalvonnan tarkoitus ei aina toteudu. Yleiset edunvalvojat pyrkivät selvästi toimimaan päämiehen hyväksi, vaikkakaan tehtävät eivät aina toteudu asianmukaisella tavalla. Tutkimustuloksista selviää tiettyjä päämiesten ja edunvalvojien kokemia ongelma-kohtia yleisessä edunvalvonnassa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että yleisten edunvalvojien on tärkeää toimia lainmukaisesti ja kiinnittää huomiota erityisesti holhustoimilain, valtion viranomaislain ja hallintolain mukaiseen menettelyyn. Useimmat esille nousseet ongelmakohdat johtuvat pitkälti yleisten edunvalvojien ja edunvalvontatoimiston henkilökunnan huolimattomuudesta.

Asiasanat: holhustoimi, yleinen edunvalvonta, yleinen edunvalvoja, päämies

Degree title	Bachelor of Business Administration
Author	Anni-Emilia Pekkanen
Thesis title	Fulfilment of client's interest in public guardianship
Commissioned by	Public Guardianship Office of Lappeenranta
Time	2024
Pages	51 pages
Supervisor	Mirka Loponen

ABSTRACT

The objective of the thesis was to identify the most typical problem areas in public guardianship. The study aimed to determine whether the client's interest become fulfilled in public guardianship and whether the purpose of public guardianship becomes fulfilled.

The study used a qualitative research method and was conducted by means of a literature review. Cases were used to examine the clients' experiences of the fulfillment of their interests and laws were studied to determine the legislation regarding public guardianship. According to the results of the thesis, the client's interest was not always fulfilled in public guardianship, which also implies that the purpose of public guardianship was not fulfilled. However, Public guardians clearly tried to act in favor of the client. It is extremely important for Public guardians to perform their actions in compliance with the Guardianship Services Act, State Civil Servants Act and Administrative Procedure Act. More careful management of problem areas would allow the guardians to better serve their client's interest and fulfil the purpose of public guardianship. Therefore, the public guardian and the staff of the guardianship office should always conduct their work with due diligence.

Keywords: guardianship, public guardianship, public guardian, client

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	YLEINEN EDUNVALVONTA	7
2.1	Lainsäädäntö	8
2.2	Yleisen edunvalvojan määräytyminen	9
2.2.1	Päätöksentekoprosessi	9
2.2.2	Tehtävän lakkaaminen	10
2.3	Yleisen edunvalvonnan tehtävät	10
2.3.1	Taloutta ja omaisuutta koskevat tehtävät	11
2.3.2	Henkilöä koskevat tehtävät	14
2.3.3	Lupaa vaativat tehtävät	15
3	PÄÄMIEHEN EDUN TOTEUTUMINEN YLEISESSÄ EDUNVALVONNASSA.....	15
3.1	Hyvä edunvalvontatapa	15
3.1.1	Yleiset velvollisuudet ja periaatteet	16
3.1.2	Ihmis- ja perusoikeudet	17
3.2	Yhteydenpito.....	19
3.2.1	Päämiehen kuuleminen.....	20
3.2.2	Tietojensaanti.....	21
3.2.3	Yhteistoiminta ja tapaamisoikeus	21
3.3	Yleisen edunvalvojan toiminnan valvonta	22
3.3.1	Kantelut.....	23
3.3.2	Vahingonkorvaus	23
4	TOIMEKSIANTAJA LAPPEENRANNAN EDUNVALVONTATOIMISTO.....	24
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	25
5.1	Tutkimusmenetelmät	25
5.2	Aineistonhankinta	27
6	TULOKSET.....	30
6.1	Taloudelliset asiat.....	30

6.2	Yhteydenpito ja yhteistoiminta	34
6.3	Edunvalvojan kelpoisuus	35
6.4	Tehtävän päättyminen	37
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	38
7.1	Taloudellisten asioiden hoito	38
7.2	Ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen.....	39
7.3	Yhteydenpidon ja yhteistoiminnan ylläpitäminen	40
7.4	Vahingonkorvausvelvollisuus.....	42
7.5	Yhteenveto	43
7.6	Työn luotettavuus	45
8	LOPUKSI	47
	LÄHTEET.....	49

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee päämiehen edun toteutumista yleisessä edunvalvonnassa. Aihe on tärkeä, sillä päämiehen edun toteutuminen on edunvalvonnan keskeisimpiä ja tärkeimpiä periaatteita. Edunvalvonnan tarpeen voidaan olettaa kasvavan entisestään eliniänodotteen kasvun myötä. Päämiehen edun toteutumista joudutaan usein tarkastelemaan eri näkökulmista, eikä tähän liittyvä päätöksenteko ole aina helppoa tai yksinkertaista. Päämiehen halut ja tarpeet eivät aina tue päämiehen todellista etua. Edunvalvoja onkin velvoitettu suojelemaan ja toteuttamaan päämiehen etua.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Lappeenrannan edunvalvontatoimisto. Lappeenrannan edunvalvontatoimisto kuuluu Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin.

Opinnäytetyön konkreettinen tavoite on tuottaa kirjallisuuden, lakien ja erinäisten oikeustapausten avulla toimeksiantajalle tutkimuksellinen tuotos päämiehen edun toteutumisesta yleisessä edunvalvonnassa. Opinnäytetyössä käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää ja tutkimusosuus toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Opinnäytetyön päätutkimuskysymys on seuraava: Toteutuuko päämiehen etu yleisessä edunvalvonnassa? Täydentäviä tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat: toteutuuko edunvalvonnan tarkoitus yleisessä edunvalvonnassa? Toimiiko yleinen edunvalvojan päämiehen hyväksi? Lopputuotoksena syntyy tutkimuksellinen kirjallisuuskatsaus, jossa nimetään ja nostetaan esille mahdollisia yleisen edunvalvonnan ongelmakohtia. Tutkimusongelman ratkaiseminen auttaa yleisiä edunvalvoja ja edunvalvontatoimiston henkilökuntaa työssään tarkkailemaan ja toteuttamaan entistä paremmin päämiehen edun toteutumista. Näin ollen myös edunvalvonnan tarkoitus täyttyy varmemmin.

Opinnäytetyössä syvennyttään Suomen yleiseen edunvalvontajärjestelmään. Opinnäytetyössä ei siis käsitellä kansainvälistä edunvalvontaa. Opinnäytetyö käsittelee päämiehen edun toteutumista yleisessä edunvalvonnassa kokonaisuutena, eikä työ näin ollen syvenny erikseen täysi-ikäisten tai alaikäisten päämiesten edunvalvontaan. Opinnäytetyö keskittyy yleisen edunvalvonnan

tilaan alkaen vuodesta 2016. Opinnäytetyön aiheen rajaukset on tehty tarkasti keskittyen työn tuottamaan hyötyä toimeksiantajalle.

Opinnäytetyön luvuissa 2 ja 3 tutustutaan yleisen edunvalvonnan aiempaan olemassa olevaan tietoon ja viitekehukseen. Viitekehystä esitellään päämiehen edun toteutumisen, edunvalvonnan tarkoituksen ja yleiseltä edunvalvojalta odotettavien toimien kautta. Luvussa 4 esitellään opinnäytetyön toimeksiantaja Lappeenrannan edunvalvontatoimisto ja toimeksiannon taustaa avataan. Luvussa 5 kuvataan toteutettavan tutkimuksen tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto. Tutkimuksen tulokset avataan ja esitellään luvussa 6. Luvussa 7 tutkimuksen tulokset kytetään osaksi aiempaa viitekehystä. Lisäksi tutkimuskysymyksiin vastataan. Toteutetun tutkimuksen perusteella esitellään mahdollisia ongelmakohtia. Ongelmakohtien kautta voidaan rakenteistaa kehittämisehdotuksia yleisen edunvalvonnan tiettyjen toimien suorittamiseen. Viimeisessä luvussa 8 esitellään yhteenveto opinnäytetyöstä ja sen tuottamista hyödyistä.

2 YLEINEN EDUNVALVONTA

Edunvalvontapalveluiden järjestämisestä ja ohjaamisesta päättää oikeusministeriö (Laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä 575/2008, 1. § mom. 1; Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 17.6.2016/477, 1. luku 6. §). Valtion edunvalvontapiirit järjestävät edunvalvontapalveluita, ja itse edunvalvontapalveluiden tuottamisesta vastaavat edunvalvontatoimistot. Edunvalvontapalveluita tulee olla saatavilla tasapuolisesti ja riittävästi kaikilla alueilla. (Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, 1. luku 1. §.) Yleisellä edunvalvojalla tulee olla tarvittavat taidot ja koulutus, joiden avulla työ pystytään toteuttamaan asianmukaisesti. Lisäksi oikeusministeriö on asettanut tietyt kelpoisuusvaatimukset yleisille edunvalvojille. (Laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä, 4. § mom. 1; Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä, 3. luku 15. § mom. 1.)

Edunvalvojan tehtävänä on edustaa päämiestä tehtävissä, joihin hän ei ole kykeneväinen heikentyneen terveydentilan tai muun syyn takia (Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442, 2. luku 8. § mom. 1). Edunvalvojan tulee turvata päämie-

hen etu ja sen toteutuminen (Kangas 2023, 320). Edunvalvoja hoitaa näin ol-
len henkilön taloudellisia ja muita määrättyjä asioita ja varmistaa näiden toteu-
tumisen käytännön tasolla (Tornberg & Kuuliala 2015, 3; Mikkilä 2023, 3, 191).

Päämies on henkilö, joka on jonkin tietyn syyn takia kyvytön valvomaan omia
etuja ja hyvinvointiaan (Laki holhoustoimesta, 2. luku 8. § mom. 1). Henkilö on
vajaavaltainen alaikäisenä sekä mahdollisesti myös täysi-ikäisenä, jos näin on
julistettu (Laki holhoustoimesta, 1. luku 2. §). Suurin osa edunvalvonnan pää-
miehistä on täysi-ikäisiä (Tornberg & Kuuliala 2015, 3). Alaikäisen henkilön
edunvalvojana toimii normaalisti hänen oma huoltajansa. Tuomioistuimen on
mahdollista vapauttaa huoltaja edunvalvojan roolista ja määrätä uusi edunval-
voja alaikäiselle. (Laki holhoustoimesta, 2. luku 4. § mom. 1.) Edunvalvoja hoi-
taa alaikäisen päämiehen taloudellisia asioita, ja huoltaja vastaa alaikäisen
päämiehen henkilöä koskevista asioista (Tornberg & Kuuliala 2015, 439).

2.1 Lainsäädäntö

Edunvalvontaoikeus käsittelee ikänsä puolesta vajaavaltaiten henkilöiden oi-
keudellisen aseman sääntelyä sekä täysi-ikäisten henkilöiden edunvalvonnan
järjestämistä. Tärkein edunvalvontaa määrittävä laki on laki holhoustoimesta.
(Kangas 2023, 6.) Holhoustoimen tarkoitus on oleellisesti valvoa etuja ja oi-
keuksia sellaisille henkilöille, jotka eivät kykene itse huolehtimaan tietyn syyn
takia taloudellisista asioistaan. Tällainen syy voi olla esimerkiksi vajaavaltai-
suus, sairaus tai poissaolo. (Laki holhoustoimesta, 1. luku 1. § mom. 1.) Laki
holhoustoimesta koskettaa kaikkia edunvalvoja ja näiden päämiehiä (Kangas
2023, 275).

Edunvalvontaoikeudella tarkoitetaan siis eri säännöksiä, joiden avulla määri-
tellään ihmisen oikeudellista toimintakykyä oikeussubjektina (Tornberg & Kuu-
liala 2015, 5). Edunvalvontaoikeuden tulee kunnioittaa päämiehen ihmis- ja
perusoikeuksia (Mikkilä 2023, 12). Edunvalvontaoikeus määrittää tietyt sään-
nöt ja menettelytavat, joita tulee noudattaa päämiesten varojen ja omaisuuden
hoidossa (Laki holhoustoimesta, 5. luku 37. §). Edunvalvontaoikeudessa on
sekä julkisoikeudellisia että yksityisoikeudellisia piirteitä. Julkisoikeus nostaa
esille yhteiskuntapoliittisia tehtäviä ja yksityisoikeus liittyy puolestaan esimer-
kiksi päämiehen itsemääräämisoikeuteen. (Mikkilä 2023, 52.)

2.2 Yleisen edunvalvojan määräytyminen

Edunvalvojan määräämisen tärkein painotus on henkilön kykeneväisyys omien etujen valvontaan ja itsestä sekä omasta varallisuudesta huolehtimiseen. Täysi-ikäiselle henkilölle ei siis voida määrätä edunvalvojaa, jos siihen ei ole tarpeeksi painavaa syytä. Edunvalvoja voidaan määrätä henkilölle, joka on heikentyneen terveydentilan tai vastaavan syyn takia kykenemätön valvomaan omaa etuaan, huolehtimaan itsestään tai omaa varallisuuttaan koskevista asioista. (Laki holhoustoimesta, 2. luku 8. § mom. 1.) Heikentynyt terveydentila voi johtaa esimerkiksi taloudellisten asioiden hoitamattomuuteen, jolloin edunvalvonta voidaan katsoa tarpeelliseksi (Kangas 2023, 268).

2.2.1 Päätöksentekoprosessi

Edunvalvoja määrätään täysi-ikäiselle perustelluin syin tuomioistuimessa (Laki holhoustoimesta, 2. luku 8. §). Tuomioistuin toteuttaa edunvalvontamääräyksen myös siinä tapauksessa, jos joku muu on laittanut edunvalvonta-asian viireille (Kangas 2023, 269). Edunvalvoja voidaan määrätä, vaikka henkilö tätä vastustaisikin (Laki holhoustoimesta, 2. luku 8. § mom. 2). Myös holhousviranomaisena on kykeneväinen määräämään edunvalvojan, jos henkilö itse on hakenut edunvalvojaa ja ymmärtää tämän määräämisen (Laki holhoustoimesta, 2. luku 12. § mom. 4).

Jos virkamies on esteellinen, ei hän voi osallistua asian käsittelyyn (Hallintolaki 6.6.2003/434, 5. luku 27. § mom. 1). Jos edunvalvoja on esteellinen edustamaan päämiestään, ei hän näin ollen voi toimia tehtävässään (Oikeusministeriö 2020, 48). Tuomioistuimen tai Digi- ja väestötietoviraston tulee määrätä esteelliselle edunvalvojalle sijainen (Laki holhoustoimesta, 2. luku 11. § mom. 1). Esteellisenä toimineen edunvalvojan oikeustoimet eivät sido päämiestä. Esteellisyys voi syntyä läheisestä sukulaissuhteesta tai päämiehen ja edunvalvojan edun ristiriidasta. Yleinen edunvalvoja on myös esteellinen, jos hän on edustanut vastapuolta asiassa, jossa on tullut tietoon merkityksellisiä asioita. (Oikeusministeriö 2020, 48.)

2.2.2 Tehtävän lakkaaminen

Täysi-ikäisen henkilön edunvalvoja voidaan vapauttaa tehtävästä, jos edunvalvonnalle ei ole enää tarvetta (Laki holhoustoimesta, 2. luku 17. §). Edunvalvoja voidaan määrätä tiettyä tehtävää varten, jolloin tehtävä lakkaa sen suorittamisen jälkeen. Edunvalvojan määräys voi olla voimassa myös toistaiseksi. Tuomioistuin ja holhousviranomaiset ovat kykeneväisiä muuttamaan edunvalvojan tehtävää sekä tehtävän keston voimassaoloa. Päämiehen tulee tällöin ymmärtää asian merkitys ja pyytää yhdessä edunvalvojan kanssa tehtävän voimassaolon muuttamista. (Laki holhoustoimesta, 2. luku 15. §.)

Jos kyseessä on määräaikainen edunvalvonta, tulee mahdollinen tarve edunvalvonnan jatkumiselle selvittää. Kun edunvalvonta päättyy päämiehen kuolemaan, siirtyy kuolinpesän hoito kuolinpesän osakkaille. (Oikeusministeriö 2020, 54–55.) Edunvalvojan tulee tehtävän päättyessä viipymättä palauttaa omaisuus sille kuuluvalla taholla (Laki holhoustoimesta, 6. luku 59. § mom. 1).

2.3 Yleisen edunvalvonnan tehtävät

Edunvalvojat arvioivat jatkuvasti päämiehen etua edunvalvontatehtävissä. Päätökset voivat olla hyvinkin rutiinomaisia ja arkisia tai merkittäviä ja kauaskantoisia. (Mikkilä 2023, 5.) Edunvalvojan tulee huolehtia, että päämiehellä on normaalit elämän perusedellytykset (Tornberg & Kuuliala 2015, 393). Edunvalvojan päätöksenteon orientoitumiseen toimessaan vaikuttaa edunvalvonnan syntymisen tarve. Jos esimerkiksi riskinä on päämiehen varojen hyväksikäyttö, tulee taloudenhoitoa suunnitella erityisen tarkasti. Päätöksentekoa ajatellen on tärkeää huomioida päämiehen elämäntilanne. (Mikkilä 2023, 396.) Edunvalvontamääräyksen myötä edunvalvojan päätäntävaltaan luultavasti siirtyy asioita, joihin päämiehellä on aiemmin ollut päätäntävalta (Mikkilä 2023, 74). On tärkeää huomioida, miten päämies on aiemmin hoitanut erilaisia nyt edunvalvonnan määrittämiä osa-alueita (Mikkilä 2023, 89).

Edunvalvoja edustaa päämiestä omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, ellei tuomioistuin ole määrännyt toisin. Vaikka edunvalvontajärjestelmä on erityisesti järjestetty taloudellisten asioiden hoitoon, on täysi-ikäisen edunvalvojan oikeus edustaa päämiestä myös henkilöä koskevissa

asioissa, jos päämies ei itse kykene näitä ymmärtämään. (Laki holhoustoimesta, 5. luku 29. §.) Edunvalvojan toimivalta koskee tällöin sellaisia asioita, joissa päämies ei enää itse kykene käyttämään itsemääräämisoikeuttaan (Kangas 2023, 259). On tärkeää ymmärtää, mitä edunvalvoja hoitaa taloutta ja omaisuutta koskevassa tehtävässä, koska edunvalvojan päätösvalta ei tällöin ylety päämiehen henkilökohtaisista asioista päättämiseen. Taloudellisten asioiden hoitaminen kuitenkin väistämättä vaikuttaa myös henkilökohtaisiin asioihin. (Mikkilä 2023, 191.)

Edunvalvoja voidaan myös määrätä hoitamaan jotain tiettyä erityistehtävää, kuten oikeustointa, asiaa tai omaisuuden osaa (Laki holhoustoimesta, 8. § mom. 3). Tällöin edunvalvontatehtävä koskee vain tiettyä oikeustoimea eikä edunvalvojalla ole päätäntävaltaa tehtävän ulkopuolisiin asioihin (Oikeusministeriö 2020, 28; Kangas 2023, 273). Yleisessä edunvalvonnassa päämieheltä peritään palkkio edunvalvojan tehtävien hoitamisesta pääsääntöisesti kerran vuodessa (Laki holhoustoimesta, 5. luku 44. §).

2.3.1 Taloutta ja omaisuutta koskevat tehtävät

Holhustoimilaki suojelee ja valvoo sellaisten henkilöiden etuja ja oikeuksia, jotka eivät vallitsevan tilanteen takia kykene turvaamaan taloudellisia asioitaan (Laki holhoustoimesta, 1. luku 1. §). Edunvalvonnassa huolehditaan päivittäisistä raha-asioista ja näin ollen edunvalvoja huolehtii myös päämiehen menojen maksamisesta. Kaikki tiedossa olevat laskuttajat ohjataan toimittamaan päämiehen laskut edunvalvontatoimistoon. (Oikeusministeriö 2020, 34.)

Päämiehen on edunvalvojan määräämisen jälkeen edelleen mahdollista vallita omaisuuttaan ja tehdä oikeustoimia, ellei laissa ole toisin säädetty (Laki holhoustoimesta, 2. luku 14. §). Omaisuutta on hoidettava niin, että sitä voidaan käyttää päämiehen hyödyksi (Laki holhoustoimesta, 5. luku 37. § mom. 1). Taloudellisten asioiden hoidossa valvotaan henkilön jo aiempia varallisuusarvoisia etuja ja oikeuksia (Tornberg & Kuuliala 2015, 5). Edunvalvojan tulee harkinnassaan huomioida niin päämiehen toiveet kuin myös taloudelliset mahdollisuudet (Mikkilä 2023, 199).

Taloudellisissa asioissa on usein vaikutuksia päämiehen henkilölliseen ulottuvuuteen, ja päätökset vaikuttavat ainakin osittain päämiehen ihmis- ja perusoikeuksiin (Tornberg & Kuuliala 2015, 5). Päämies ja edunvalvoja sopivat yhdessä, mistä osasta edunvalvoja vastaa. Jos päämies ei esimerkiksi tarvitse asuntoa omaan käyttöönsä, voi edunvalvoja harkita tämän myymistä tai vuokraamista. (Oikeusministeriö 2020, 37.) Edunvalvojan tekemät ratkaisut omaisuuden hoitamiseksi eivät saa rajoittaa päämiestä käyttämästä omaisuuttaan (Mikkilä 2023, 192). Omaisuuden säilyttämisellä tulee olla riittävä varmuus ja siitä tulee saada kohtuullinen tuotto. Edunvalvojan tulee varmistaa, että päämiehelle jää tarpeeksi varoja asumiseen ja muihin tarpeellisiin menoihin. (Laki holhustoimesta, 5. luku 39. §.) Edunvalvojan tulee säilyttää päämiehelle tarpeellinen ja erityistä arvoa oleva omaisuus (Oikeusministeriö 2020, 37).

Edunvalvonnan alettua tulee edunvalvojan huolehtia, että edunvalvonnan vallintaan olevalle tilille suoritetaan tietyt toimintakelpoisuuden rajoitukset. Päämiestä tulee tiedottaa muutoksista pankkitilin hallinnoinnissa. (Oikeusministeriö 2020, 28.) Näin ollen edunvalvonnan astuttua voimaan ei päämies enää pysty nostamaan varojaan omalta tililtään. Määräämisvallan menetys ei ole välttämättä kaikille päämiehille selvä asia ennen edunvalvonnan alkua. (Kangas 2023, 271–272.) Pankeilla voi olla myös omia käytänteitä edunvalvontatapauksissa. Päämiehellä tulee joka tapauksessa olla mahdollisuus käyttää tarvittavia varoja. Alkutapaamisessa tuleekin sopia yhdessä talouden hoitoon liittyvistä menettelytavoista ja valita lievimmät riittävät keinot. (Oikeusministeriö 2020, 28.)

Päämiehen edun toteutumiseksi tulee edunvalvojan huolehtia käytännön asioista. Edunvalvojan tulee hakea päämiehelle tarvittavat etuudet, irtisanoa tarpeettomat palvelut ja vakuuttaa päämiehen omaisuus. (Mikkilä 2023, 202.) Edunvalvojan tulee vahingonkorvausvastuun uhalla huolehtia siitä, että päämiehen omaisuus on vakuutettu oikein (Kangas 2023, 320). Päämiehen tulee saada käyttöönsä omaisuus, jota tämä tarvitsee henkilökohtaista käyttöä varten. Käyttövaroja tulee jättää kohtuullisesti päämiehen vallintaan. (Laki holhustoimesta, 5. luku 38. §.) Edunvalvojan harkintaa saa ohjata vain päämiehen edun toteutuminen. Käyttövaroilla päämies voi ostaa sellaisia asioita, joita hän tarvitsee omaan käyttöönsä. (Kangas 2023, 289.)

Käyttövarojen suuruudesta tai niiden toimitusväleistä ei ole laissa erikseen säädetty, mutta niistä olisi hyvä sopia heti edunvalvonnan alettua. Käyttövarojen toimittamisen tulisi näkyä päämiehen elämässä mahdollisimman vähän. Käyttövaroja maksettaessa tulee huomioida päämiehen elämänlaatu, arjen suunnittelu sekä päämiehen toimintakyky ja selviytyminen. Edunvalvojan tulee huolehtia, että päämies saa tarkoitetun summan itselleen. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan käyttövarat tulisi maksaa päämiehelle ensisijaisesti rahana. Käyttövarojen rajoittamiselle tulee olla hyvät perustelut, jos niitä rajoitetaan muusta syystä kuin käyttövarojen määrän perusteella. (Oikeusministeriö 2020, 30–32.) Päämiehen tuloja ja varoja tulee siis ensisijaisesti käyttää päämiehen perustarpeisiin. Edunvalvojan tulee selvittää hoitamattomat velat ja maksaa tai sopia niiden maksusta. (Oikeusministeriö 2020, 40–41.)

Edunvalvojan tulee antaa holhousviranomaiselle luettelo päämiehen hoidettavista varoista ja veloista kolmen kuukauden aikana tehtävän alkamisesta. Luettelossa tulee ilmoittaa myös päämiehen vallintaan jätetty omaisuus. (Laki holhousoimesta, 6. luku 48. § mom. 1.) Omaisuusluettelossa tulee erotella edunvalvojan hallinnassa oleva omaisuus sekä päämiehelle jätetty omaisuus. Omaisuudella tarkoitetaan holhousoimilain mukaan varallisuutta, kiinteää ja irtainta omaisuutta sekä päämiehen tuloja. (Kangas 2023, 314.) Omaisuusluettelolla voidaan varmistaa päämiesten asioiden riittävä ja asianmukainen hoito. Omaisuusluettelon avulla voidaan näin ollen tarkistaa päämiehen edun toteutuminen. (Oikeusministeriö 2020, 29.)

Edunvalvoja on tilivelvollinen päämiehen omaisuuden hoidosta. Edunvalvojan tulee toimittaa holhousviranomaiselle vuosittain vuositili, ja se tulee antaa kolmen kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. (Laki holhousoimesta, 6. luku 50.–51. §.) Päämiehellä on oikeus saada tiedot vuositileistään (Kangas 2023, 321). Edunvalvoja voi saada vapautuksen Digi- ja väestötietovirastolta vuositilivelvollisuudesta, jos päämiehen omaisuuden määrä on vähäinen. Tällöin vuositilivelvollisuutta voidaan joko venyttää pidemmäksi tai vapauttaa sovituksi ajaksi. (Laki holhousoimesta, 6. luku 53. §.)

Jos edunvalvojan tehtävä lakkaa, tulee hänen antaa holhousviranomaiselle päätöstili. Päätöstilin tulee sisältää omaisuuden hoito siltä ajalta, jolta ei ole

aiemmin annettu tiliä. (Laki holhoustoimesta, 6. luku 52. §.) Vuosi- ja päätösti- listä tulee käydä ilmi päämiehen varat ja velat tilikauden alkaessa sekä päätty- essä. Näin holhousviranomaisen voi valvoa tilin hoitamista ja päämiehen edun toteutumista. (Laki holhoustoimesta, 6. luku 55. §.)

2.3.2 Henkilöä koskevat tehtävät

Tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan edustamaan päämiestä myös henkilöä koskevassa asiassa (Laki holhoustoimesta, 5. luku 29. § mom. 2). Tällaiset määräykset ovat kuitenkin melko harvinaisia (Oikeusministeriö 2020, 44). Edunvalvoja ei saa hoitaa päämiehen henkilöön liittyviä asioita, jos niitä ei ole sisällytetty tehtävään (Tornberg & Kuuliala 2015, 5). Edunvalvoja ei voi päät- tää henkilöä koskevista asioista, jos päämies itse ymmärtää kyseisten asioi- den merkityksen. Edunvalvojan toimivalta on näin ollen toissijaista. (Oikeusmi- nisteriö 2020, 45; Tornberg & Kuuliala 2015, 5.)

Tuomioistuin voi rajoittaa päämiehen toimintakelpoisuutta, jos pelkkä edunval- vontamääräys ei riitä turvaamaan hänen etujaan. Tällöin edunvalvojalla ja päämiehellä voi olla yhteistoiminta oikeustoimiin tai toimivalta voi olla yksin edunvalvojalla. Päämies voidaan myös julistaa kokonaan vajaavaltaiseksi, jol- loin päämies ei pysty tekemään päteviä oikeustoimia. Päämiehen oikeuksia ei saa rajoittaa missään tapauksessa enempää kuin on hänen etunsa mukaista. (Laki holhoustoimesta, 3. luku 18. §.) Jos vajaavaltainen päämies on kyke- neväinen ymmärtämään asian merkityksen, voi hän itse päättää henkilöä kos- kevista asioista (Laki holhoustoimesta, 4. luku 23. §). On harvinaista, että pää- miehen toimintakelpoisuutta rajoitetaan tai, että tämä julistetaan vajaaval- taiseksi. Päämiehellä on pääosin itsenäinen päätäntävalta asioissa, jos toimin- takelpoisuutta ei ole rajoitettu. (Oikeusministeriö 2020, 46.)

Edunvalvojalla on yleisesti rinnakkainen puhevalta tehtäviinsä kuuluvissa asi- oissa silloin, kun hän hoitaa päämiehen taloudellisia asioita (Oikeusministeriö 2020, 46). Päämiehen kannan tulisi olla on ratkaiseva, jos päämies ja edun- valvoja ovat tällaisessa tapauksessa eri mieltä. Tämä edellyttää kuitenkin pää- miehen ymmärrystä asiasta ja sen merkityksestä. Jos päämiehellä ei ole oi- keutta päättää asioista, käyttää edunvalvoja yksin päämiehen puhevaltaa. (Kangas 2023, 271.) Rinnakkainen puhevalta edellyttää hyvää yhteistoimintaa

edunvalvojan ja päämiehen välillä. Edunvalvoja joutuu henkilöä koskevissa asioissa usein pyytämään jonkin asiantuntijan arviota selvittääkseen päämiehen ymmärryskykyä. Tietyissä henkilökohtaisissa asioissa edunvalvoja ei voi ikinä tehdä päätöksiä. (Oikeusministeriö 2020, 45–46.)

2.3.3 Lupaa vaativat tehtävät

Edunvalvoja ei kykene tekemään tiettyjä toimia päämiehen puolesta ilman holhousviranomaisen lupaa (Laki holhoustoimesta, 5. luku 34. §). Holhousviranomaisen myöntää luvan vaadittaviin oikeustoimiin ja toimenpiteisiin, jos nämä ovat päämiehen edun mukaisia (Laki holhoustoimesta, 5. luku 35. §). Edunvalvoja ei tarvitse Digi- ja väestötietoviraston lupaa tavanomaisiin oikeustoimiin (Kangas 2023, 307).

Edunvalvojan tulisi hakea tarvittaessa lupaa jo ennen oikeustoimen tekemistä, mutta usein oikeustoimia joudutaan tekemään jo ennen päätöksien voimaantuloa. Edunvalvojalla ja päämiehellä on molemmilla valitusoikeus holhousviranomaisen lupapäätökseen. (Oikeusministeriö 2020, 39–40.)

3 PÄÄMIEHEN EDUN TOTEUTUMINEN YLEISESSÄ EDUNVALVONNASSA

Päämiehen etu ja hyvinvointi tulee asettaa yleisessä edunvalvonnassa aina tärkeimmäksi tekijäksi (Oikeusministeriö 2020, 17). Edunvalvojan tulee tehdä aina päämiehen edun mukainen ratkaisu. Tämä edellyttää edunvalvojan hyvää tuntemusta päämiehestään. Päämiehen etu toteutuu silloin, kun ratkaisu ja seuraukset ovat hänen ihmisarvonsa mukaisia. (Tornberg & Kuuliala 2015, 34–35.)

3.1 Hyvä edunvalvontatapa

Hyvä edunvalvontatapa ilmaisee edunvalvonnan ammattikunnan arvoja (Oikeusministeriö 2020, 15). Hyvän edunvalvontatavan tarkoitus on luoda nykyistä yhtenäisempiä eettisiä toimintatapoja ja -ohjeita. Hyvällä edunvalvontatavalla voidaan edistää edunvalvontakulttuurin kehittymistä ja juurtumista tiet-

tyjen toimijoiden keskuuteen. Hyvän edunvalvontatavan tarkoituksena on kannustaa toimijoita entistä asianmukaisempiin käytäntöihin. (Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilain (HE) 98/2022, 7. luku 11. §.)

Vuonna 2018 oikeusapu- ja edunvalvontapiirit ovat antaneet valtion edunvalvontatoimistojen palvelulupauksen. Palvelulupaus tiivistää hyvän edunvalvontatavan ajatuksen. Edunvalvojan tulee kaikissa tilanteissa noudattaa hyvää edunvalvontatapaa. Palvelulupauksen malli on valmisteltu yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmässä. Palvelulupauksen tarkoituksena on taata ammatitaitoinen, yksilöllinen ja itsemääräämisoikeutta kunnioittava edunvalvonta päämiehelle. (Oikeusministeriö 2020, 17.) Palvelulupaus takaa edunvalvontatoimistojen asian- ja periaatteenmukaisen toiminnan (Oikeus.fi 2021b).

3.1.1 Yleiset velvollisuudet ja periaatteet

Yleisen edunvalvonnan työntekijöinä yleiset edunvalvojat ja edunvalvontasihteerit ovat valtion virkamiehiä. Hallintolaki ja virkamieslaki siis sääntelevät ja ohjaavat heidän toimintaansa. (Kangas 2023, 271; Oikeusministeriö 2020, 16.) Hallintolain tavoitteena on toimia hyvän hallinnon tapojen mukaan ja edistää oikeusturvaa (Hallintolaki, 2. luku 1. §). Virkamieslain tavoitteena on puolestaan varmistaa, että valtion tehtävät hoidetaan asianmukaisesti ja oikeusturvavaatimukset huomioiden (Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750, 1. luku 2. §). Valtionhallinnon keskeisiä arvoja ovat avoimuus, palveluperiaate ja hyvä asiakaspalvelu, joiden tulee toteutua yleisessä edunvalvonnassa (Oikeusministeriö 2020, 16).

Viranomaisen on hyvän hallinnon periaatteiden mukaan työssään toteutettava tasapuolisuus-, puolueettomuus-, tarkoitussidonnaisuus- ja suhteellisuusperiaatetta (Hallintolaki, 2. luku 6. §). Virkamiehen tulee suorittaa työhönsä kuuluvat tehtävät asianmukaisesti ja viivytyksettä (Hallintolaki, 5. luku 23. §; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 2. luku 21. §; Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750, 4. luku 14. §). Viranomaisen on lisäksi tarjottava asianmukaista palvelua ja maksutonta neuvontaa sekä ohjattava asiakas tarpeen tullen oikealle viranomaiselle (Hallintolaki, 2. luku 7–8. §). Viranomaisen tulee käyttää toimissaan asiallista ja ymmärrettävää kieltä (Hallintolaki, 2. luku 9. §).

3.1.2 Ihmis- ja perusoikeudet

Julkinen valta huolehtii ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisesta (Suomen perustuslaki, 2. luku 22. §). Edunvalvonta turvaa päämiehen ihmis- ja perusoikeuksia ja väistämättä myös rajoittaa näitä jollain tapaa (Mikkilä 2023, 45). Edunvalvontaoikeuden pääperiaatteita onkin päämiehen oikeuksien kunnioittaminen (Tornberg & Kuuliala 2015, 18). Jos edunvalvoja rikkoo päämiehen ihmis- ja perusoikeuksia, rikkoo hän tällöin myös holhoustoimilakia (Mikkilä 2023, 203). Edunvalvojan tulee siis arvioida päämiehen itsemääräämisoikeuden toteutumista tehtävissään. Edunvalvoja ei saa päätöksillään loukata päämiehen perus- ja ihmisoikeuksia. (Tornberg & Kuuliala 2015, 392.)

Päämiehen itsemääräämisoikeuteen kuuluu oikeus päättää henkilökohtaisesta elämästä ja omista elintavoista (Oikeusministeriö 2020, 20). Itsemääräämisoikeuden käyttämisen voidaan katsoa edellyttävän kykyä harkittuihin, itsenäisiin päätöksiin ja tekoihin. Yksilöllä tulee olla riittävät valmiudet tehdä ja toteuttaa päätöksiään. Tätä kykyä voivat rajoittaa esimerkiksi sairaudet. (Mikkilä 2023, 77.) Päämiehen itsemääräämisoikeutta voidaan kunnioittaa hänen ymmärryksensä heikennyttyä seuraamalla hänen aiempaa elämäntyyliään ja päätösten- tekoa (Mikkilä 2023, 240).

Jokaisella ihmisellä on laissa määrätty sananvapaus ja kaikilla on oikeus ilmaista oma mielipide sekä vastaanottaa tietoja muiden estämättä. (Suomen perustuslaki, 2. luku 12. §.) Näin ollen edunvalvojan tulee selvittää päämiehen mielipide etenkin merkittävimmistä asioista (Laki holhoustoimesta, 5. luku 43. §). Kaikkia ihmisiä tulee lisäksi kohdella yhdenvertaisina. Esimerkiksi terveydentila, vammaisuus, alkuperä, uskonto, kieli tai mielipide ei anna oikeutta asettaa henkilöä eri asemaan. (Suomen perustuslaki, 2. luku 6. §.) Kaikilla yleisen edunvalvonnan päämiehillä tulee näin ollen olla oikeus yhdenvertaisiin edunvalvontapalveluihin (Oikeusministeriö 2020, 13).

Jokaisen ihmisen omaisuus on suojattu (Suomen perustuslaki, 2. luku 15. §). On tärkeää, että päämiehen omaisuus pystytään käyttämään hänen hyväkseen (Laki holhoustoimesta, 5. luku 37. § mom. 1). Päämiehellä on edunvalvontamääräyksen jälkeen edelleen mahdollisuus päättää tietystä osasta omaisuuttaan (Laki holhoustoimesta, 2. luku 14. §). Edunvalvoja huomioi lisäksi

päämiehen toiveita tehtäviensä hoidossa taloudellisissa päätöksissä (Mikkilä 2023, 199).

Jokaisella ihmisellä on oikeus ja mahdollisuus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen. Kaikkien tulee saada mahdollisuus koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei tule kohdella ihmisarvoa alentavasti ja vapauden riistämisen tuleekin olla laissa perusteltu. (Suomen perustuslaki, 2. luku 7. §.) Edunvalvojan tulee huomioida päämiehen ihmis- ja perusoikeudet tehtävänsä hoidaessaan. Edunvalvojan tehtävään kuuluu päämiehen edun toteutuminen ja osana tätä hänen oikeuksiensa turvaaminen. (Mikkilä 2023, 45; Tornberg & Kuuliala 2015, 18.) Luvusta 2.2 nousi esille yleisen edunvalvojan määräytyminen, joka etenee aina tietyn lainsäädännön ja toimintatapojen mukaan.

Edunvalvoja huolehtii päämiehen hyvinvoinnin toteutumisesta (Laki holhous-toimesta, 5. luku 42. §). Jokaisella päämiehellä on oikeus yksilölliseen edunvalvontaan ja edunvalvojien tulee käyttää tehtäviensä hoidossa lievintä riittävää suojakeinoa (Tornberg & Kuuliala 2015, 18). Edunvalvojan tulee lisäksi huolehtia, että päämies saa tarpeellista hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta (Laki holhous-toimesta, 5. luku 42. §). Edunvalvojalla on lain erikseen määräämä huolenpitovelvollisuus päämiehestä. Edunvalvojan tulee arvioida päämiehen tarvitsema huolenpito. (Oikeusministeriö 2020, 44.)

Jokaisen ihmisen yksityiselämä on suojattu ja henkilön kunniaa sekä kotirauhaa tulee kunnioittaa (Suomen perustuslaki, 2. luku 10. §). Päämiehellä tulee näin ollen olla oikeus yksityisyyteen edunvalvonnassa (Tornberg & Kuuliala 2015, 547). Henkilöä velvoittaa vaitiolovelvollisuus, jos hän on saanut henkilö-tietojen käsittelyn yhteydessä tietää toisen henkilön asioista. Tällaisia asioita ovat muun muassa henkilön ominaisuudet, henkilökohtaiset olot ja taloudellinen asema. Tällaisia tietoja ei saa käyttää omaksi tai toisen hyödyksi tai vahingoksi. (Tietosuojalaki 5.12.2018/1050, 6. luku 35. §.)

Edunvalvontatehtävään määrätyt eivät saa ilman asianmukaista perustetta ilmaista tehtävän kautta tietoonsa tulleita salassa pidettäviä asioita. Edunvalvonnassa saadaan avata vain päämiehen edunvalvontaa koskevat kirjeet ja asiakirjat. Edunvalvontatoimistossa tulee huomioida tämä kirjeitä avatessa, sillä kirjeiden avaaminen voi olla tietoturvaloukkaus. Edunvalvojan tulee aina

harkita mahdollisia asiakirjoja luovuttaessaan, onko tietojen luovuttamisesta haittaa päämiehelle. Päämies voi myös antaa suostumuksen tietojen luovuttamiseen, jos hän ymmärtää asian merkityksen. (Oikeusministeriö 2020, 25–26.) Edunvalvoja tarvitsee päämiehen suostumuksen etenkin arkaluontoisten tietojen luovuttamiseen. Päämies voi peruttaa mahdolliset kirjalliset suostumukset halutessaan. Päämiehen on saatava muotoilla mahdollinen suostumus itse. (Tornberg & Kuuliala 2015, 550.)

3.2 Yhteydenpito

Luvussa 3.1.1 avataan joitain yhteydenpitoon liittyviä hallintolain ja valtion virkamieslain säännöksiä. Näiden mukaan viranomaisen tulee toimissaan noudattaa hyvän hallinnon tapoja ja hoitaa tehtävänsä asianmukaisesti sekä viivytyksettä. Edunvalvonnassa päämiehellä on oikeus tarvittavaan yhteydenpitoon (Tornberg & Kuuliala 2015, 35). Edunvalvojan aika on hyvin rajallinen yhtä päämiestään kohden (Tornberg & Kuuliala 2015, 35). Yhdellä yleisellä edunvalvojalla voi olla jopa yli 200 päämiestä, jolloin täysi-ikäisen päämiehen voi olla hyvinkin hankalaa saada yksilöllistä edunvalvontaa. Holhoustoimen voimavaroja ei tunnu olevan riittävästi, mikä on itsessään yhteiskunnallinen ongelma. (Kangas 2023, 276.) Edunvalvojille voi tehtävänsä luonteen takia tulla arvostelevaa asiakaspalautetta. Palautteeseen tulee joka tapauksessa vastata nopeasti ja asiallisesti. (Oikeusministeriö 2020, 57.)

Edunvalvonta koskettaa myös päämiehen läheisiä (Mikkilä 2023, 321). Edunvalvoja voi olla yhteydessä päämiehen läheisiin tai kotipalveluun saadakseen tietoa päämiehen tilanteesta (Oikeusministeriö 2020, 20). Päämiehen omaisia tulee kohdella tasapuolisesti. Päämiehen salassa pidettäviä tietoja ei anneta ilman päämiehen lupaa. Tällaisissa tilanteissa tulee siis toimia päämiehen tahdon mukaan. Jos päämies ei ole antanut tahtoaan yhteydenpidosta, tulee edunvalvojan harkita tietojen antamista. Edunvalvojien tehtävien hoitoon liittyy myös usein sidosryhmiä, kuten holhousviranomaisen, sosiaalitoimi, kotipalvelu, terveystoimi ja pankit. Näin ollen yhteydenpidon tulee olla sujuvaa ja tietoa on hyvä jakaa molemmin puolin niin edunvalvontatoimiston kuin myös sidosryhmien kanssa. (Oikeusministeriö 2020, 52–53.)

3.2.1 Päämiehen kuuleminen

Holhoustoimilain mukaista edunvalvontaa on kritisoitu siitä, ettei päämiehen mielipiteelle ole taloudellisissa asioissa tarpeeksi vaikutusvaltaa (Mikkilä 2023, 197). Edunvalvojan tulee tiedustella päämiehen mielipidettä, jos asia on tärkeä ja merkityksellinen. Kuuleminen ei ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. (Laki holhoustoimesta, 5. luku 43. §.) Luvun 3.1.2 mukaan päämiehen kuulemisen toteuttaminen on tärkeää tämän itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta. Edunvalvojan tulee kuulla päämiestä niissä asioissa, jotka päämies ymmärtää (Mikkilä 2023, 215). Jos edunvalvoja ei toteuta päämiehen kuulemisvelvoitetta, laiminlyö hän päämiehen oikeutta tulla kuulluksi, eikä päämiehen oikeusturva tai etu välttämättä tällöin toteudu (Mikkilä 2023, 211).

Kuuleminen voi tapahtua puhelimitse, etäyhteydellä tai kirjallisesti. Mielipiteen selvittäminen on tärkeää dokumentoida. Luvanhaussa tarvittaviin tehtäviin liitetään mukaan kuulemisen dokumentointi, joka toimitetaan holhousviranomaiselle. Edunvalvojan tulee huomioida päämiehen sairauden laatu, käsityskyky ja erinäisen muut olosuhteet arvioidessaan, missä päämiehen mielipiteen voi selvittää. Vaikeasti muistisairas henkilö voi muistissa olevien asioiden yhteydessä ilmaista mielipiteensä. Erilaisten sairauksien kohdalla tulee edunvalvojan ja edunvalvontasihteerin osata toimia oikeanlaisella lähestymistavalla. (Oikeusministeriö 2020, 17–18.) Jos edunvalvoja on epävarma päämiehen ymmärryskyvystä, tulee edunvalvojan hankkia ajankohtainen lääkärinlausunto (Mikkilä 2023, 216).

Päämies pystyy antamaan ennakkoon ohjeita ja määräyksiä asioidensa hoitamisesta. Nämä voivat olla merkittäviä tiedonlähteitä edunvalvojalle päämiehen ymmärryksen heikennyttyä. Päämiehen ennalta antamat ohjeet eivät kuitenkaan ole määräävässä asemassa edunvalvonnassa, vaan ne ovat pikemminkin suuntaa antavia. Päämiehen etu tulee muistaa ensimmäisenä. Jos päämies ei ole antanut etukäteen ohjeita, tulee hänen aiempaa elämänhistoriansa tarkastella ja mahdollisuuksien mukaan noudattaa sitä vastaavaa tapaa asioiden hoidossa. (Mikkilä 2023, 237–239.)

3.2.2 Tietojensaanti

Edunvalvojan tulee selvittää päämiehelle tilanne hänen taloudellisista asioista ja omaisuuden hoitoon liittyvistä toimenpiteistä, jos päämies näin toivoo (Laki holhoustoimesta, 5. luku 39. §). Edunvalvonnassa olevan tulee halutesaan saada tietoonsa häntä koskevat tiedot holhousviranomaisen asiakirjoissa (Laki holhoustoimesta, 10. luku 88. §). Viranomaisen tulee selvittää asiaa riittävästi ja asianmukaisesti hankkien kaikki tarpeellinen tieto tehtävän hoitoon (Hallintolaki, 6. luku 31. § mom. 1).

Edunvalvojalla on oikeus saada tehtäviinsä kuuluvissa asioissa tiedot, joihin päämiehellä itsellä olisi oikeus. Tietojensaantioikeutta rajoittaa määrätty edunvalvontatehtävä. (Laki holhoustoimesta, 10. luku 89. §.)

3.2.3 Yhteistoiminta ja tapaamisoikeus

Yhteistoiminta on edunvalvonnan lähtökohta (Mikkilä 2023, 206). Yhteistoiminnan kautta päämies saa tietoa päätettävästä asiasta (Tornberg & Kuuliala 2015, 26). Yhteistoiminta siis korostaa edunvalvojan velvollisuutta osallistaa päämiestä päätöksentekoon. Yhteistoiminta pienentää päällekkäin toimimista esimerkiksi hankinnoissa ja oikeustoimissa edesauttaen päämiehen osallistumista taloutensa hoitoon. (Mikkilä 2023, 210.) Edunvalvojan ja päämiehen yhteistyö jää luultavasti vähäiseksi, jos päämiehen toimintakyky on alkanut alenemaan. Aktiivisemmän ja toimeliaamman päämiehen kanssa edunvalvoja keskustelee todennäköisimmin useammin päämiestä koskevista asioista. (Kangas 2023, 270–271.)

Edunvalvojan tulee tavata henkilökohtaisesti kaikki päämiehet, vaikka päämiehen terveydentila olisi huono. Tapaamisen avulla edunvalvoja tekee johtopäätöksen päämiehen toimintakyvystä ja olosuhteista. Usein alkutapaamisessa sovitaan myös yhteydenpidosta päämiehen läheisiin. Jos päämiestä ei jostain syystä ole tavattu, tulee päätös perustella ja kirjata päämiehen tietoihin. Uuden päämiehen voi tavata joko edunvalvojan toimipaikassa tai päämiehelle sopivassa paikassa. (Oikeusministeriö 2020, 19–20.) Päämiehen etu toteutuu, jos edunvalvoja on tutustunut päämiehen taustaan. Tutustuminen päämieheen kertoo kunnioituksesta tätä kohtaan. (Mikkilä 2023, 207–208.)

Tapaamiset pyritään järjestämään niin, että päämiehen ja edunvalvojan välillä on luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri. Molempien oikeusturva huomioidaan riippumatta siitä, mikä tapaaminen on kyseessä. (Oikeusministeriö 2020, 22–23.) Päämiehellä on oikeus tavata edunvalvoja edunvalvonnan aikana muissakin kuin laissa määritellyissä asioissa. Edunvalvojan tulee puntaroida henkilökohtaista tapaamista päämiehen näkökulmasta. Päämiehen tulee tavoittaa edunvalvoja henkilökohtaisesti edunvalvojan toimipisteellä vähintään viikon kuluessa tai päämiehen luona vähintään kahden viikon kuluessa. (Oikeusministeriö 2020, 19–20.)

3.3 Yleisen edunvalvojan toiminnan valvonta

Digi- ja väestötietovirasto toimii holhousviranomaisena (entinen maistraatti). Ahvenanmaan maakunnassa toimii puolestaan Ahvenanmaan valtionvirasto. (Laki holhoustoimesta, 9. luku 84. §, 11. luku 101. §.) Holhousviranomaisen valvoo edunvalvojen toimintaa (Laki holhoustoimesta, 6. luku 46. §). Toiminnan tulee olla päämiehen edun mukaista (Mikkilä 2023, 331). Digi- ja väestötietovirasto suorittaa etukäteisvalvontaa, lupavalvontaa ja jälkikäteisvalvontaa. Etukäteisvalvonta sisältää edunvalvonnan alkutoimien kuten omaisuusluettelon ja omaisuuden hoitosuunnitelman tarkastamisen. Lupavalvonta käsittää puolestaan luvanvaraisten oikeustoimien valvontaa. Jälkivalvonnassa suoritetaan tietyin väliajoin tilintarkastus. (Mikkilä 2023, 3.)

Tilintarkastuksessa varmistetaan, että edunvalvoja on hoitanut päämiehen omaisuutta hänen etujensa mukaisesti (Mikkilä 2023, 342). Holhoustoimilain lurasääntely tarkastelee tarkkaan päämiehen edun toteutumista (Mikkilä 2023, 332). Holhousviranomaisen voi määrätä laiminlyödyn toimenpiteen suorittamisesta ja tehostaa päätöstään sakolla, jos edunvalvoja ei suorita tilivelvollisuuttaan (Laki holhoustoimesta, 6. luku 57. §).

Oikeusministeriön (2020) sisäisen tarkastuksen yksikön mukaan työtehtävät tulisi järjestellä niin, ettei riskialttiita työyhdistelmiä syntyisi. Eri toimenpiteiden tulisi tapahtua omissa ympäristöissään. Holhoustoimilaki ei kuitenkaan edellytä kyseisiä järjestelyjä. Aina työtehtävien jakaminen pienempiin osiin ei ole mahdollista, sillä yleisen edunvalvonnan resurssit ovat rajalliset. Työtehtävien

ristiin tekemisen ja ristiin tarkastamisen menetelmillä voidaan minimoida mahdollisia syntyviä riskejä. Päällekkäistä työtä tulisi tehdä mahdollisimman vähän. (Oikeusministeriö 2020, 65–66.)

Oikeusministeriössä toimii yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmä, jonka tarkoitus on antaa suosituksia ja tulkintoja erilaisiin menettelytapoihin päämiesten asioiden hoidossa. Työryhmä on antanut paljon erilaisia toimintasuosituksia vuodesta 2009 saakka. Toimintasuosituksia ovat olleet muun muassa päämiehen omaisuuden arvostaminen, irtaimen omaisuuden hoitaminen, palkkioiden periminen, edunvalvonnan päätyminen, päämiehen tapaaminen ja yhteydenpito. (Oikeusministeriö 2020, 13.)

3.3.1 Kantelut

Päämiehen edunvalvonta nostaa esille kysymyksiä, joita käsitellään tuomioistuimissa (Mikkilä 2023, 7). Jos viranomainen toimii lainvastaisesti tai jättää velvollisuuden täyttämättä, voi tästä tehdä hallintokantelun valvovalle viranomaiselle eli holhousviranomaiselle (Hallintolaki, 8a. luku 53a. §; Oikeusministeriö 2020, 57). Jos valvova viranomainen katsoo hallintokantelun aiheelliseksi ja perustelluksi, ryhtyy hän toimenpiteisiin (Hallintolaki, 8a. luku 53b. §). Virkamiehen toiminnasta voi kannella myös eduskunnan oikeusasiamiehelle ja oikeuskanslerille. Johtava yleinen edunvalvoja käsittelee toimintatapoja koskevat kantelut. (Oikeusministeriö 2020, 57.)

3.3.2 Vahingonkorvaus

Yleinen edunvalvoja ja edunvalvontasihteeri hoitavat yhdessä päämiehen asioita, mutta viime kädessä edunvalvojalla on vastuu asioiden toteutumisesta (Oikeusministeriö 2020, 30). Jos edunvalvoja tuottaa vahinkoa tehtävänsä aikana, on hän velvollinen korvaamaan sen (Laki holhoustoimesta, 5. luku 45. §; Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412, 4. luku 1. § mom. 1). Vahingonkorvauksen laajuus kohdistuu henkilö- ja esinevahinkoihin (Vahingonkorvauslaki, 5. luku 1. §). On tärkeää huomioida, ettei pelkkä tietämättömyys vapauta edunvalvojaa vahingonkorvausvastuusta (Mikkilä 2023, 204).

Jos yleinen edunvalvoja tai muu edunvalvonnan työntekijä edunvalvontatoimistossa huomaa, että päämiehelle on aiheutettu vahinkoa tahallisesti tai huolimattomuudesta, hänen tulee tehdä aloite vahingon korvaamisesta. Jos kyseessä on selvä vahinko, voi edunvalvoja tehdä itse päämiehensä puolesta vahingonkorvausvaatimuksen. Valtioon kohdistuvat vahingonkorvausvaatimukset käsitellään Valtiokonttorissa. (Oikeusministeriö 2020, 58–59.)

4 TOIMEKSIANTAJA LAPPEENRANNAN EDUNVALVONTATOIMISTO

Aiemmin luvussa 2 esiteltiin yleisten edunvalvontatoimistojen ohjautumista ja määräytymistä. Oikeusministeriö siis ohjaa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintaa, ja piirit puolestaan järjestävät edunvalvontapalveluita. Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin kuuluu Kanta-Hämeen, Kymenlaakson, Lappeenrannan ja Päijät-Hämeen edunvalvontatoimistot (Oikeus.fi 2021a). Lappeenrannan edunvalvontatoimiston toimialueeseen kuuluu Imatra, Lappeenranta, Lemi, Luumäki, Parikkala, Rautjärvi, Ruokolahti, Savitaipale ja Taipalsaari (Oikeus.fi s.a.). Lappeenrannan edunvalvontatoimistossa työskentelee johtava yleinen edunvalvoja, 5 edunvalvojaa sekä 13 edunvalvontasihteerä (Oikeus.fi 2020b). Kuten luvussa 2.2 mainitaan, antaa Digi- ja väestötietoviranomainen tai tuomioistuin määräyksen yleisille edunvalvojille asiakkaiden tehtävien hoidosta. Luvussa 3.1 ilmenee hyvän edunvalvontatavan ja edunvalvonnan palvelulupauksen määritelmät tarkoituksineen. Ne määrittelevät pitkälti edunvalvontatoimistojen toimintaa.

Oma kiinnostukseni yleiseen edunvalvontaan heräsi suorittaessani kolmen kuukauden pituista syventävää harjoittelua Lappeenrannan edunvalvontatoimistossa kesällä 2023. Pääsin syventävän harjoittelun aikana työskentelemään uudenlaisessa työympäristössä ja tutustumaan monipuolisesti yleisessä edunvalvonnassa toteutettavaan työhön. Syventävän harjoittelun aikana minulla oli ajatuksia opinnäytetyön toteuttamisesta, ja pohdinkin opinnäytetyön aiheita pitkin harjoittelua. Monipuoliset työtehtävät, niissä käydyt mielenkiintoiset keskustelut ja kattava perehdytysohjelma alkoivatkin muovata kiinnostuksen kohteina olevia aiheita. Pohdin muutamien yleisten edunvalvojien kanssa opinnäytetyön aihe-ehdotuksiani ja näin pääsin syventymään aiheisiin lisää. Paneuduin vapaa-ajalla yleisestä edunvalvonnasta ja ylipäätään edunvalvon-

nasta tehtyihin opinnäytetöihin tutkien näihin liittyviä aiheita eri lähteistä. Loppujen lopuksi aiheekseni valikoitui päämiehen edun toteutuminen yleisessä edunvalvonnassa, jossa yhdistyi useampi harkitsemani aihe. Aihe on tarpeellinen yleiselle edunvalvonnalle ja ajankohtainen muuttuvassa yhteiskunnassa.

Opinnäytetyön aiheesta ei ole olemassa sen tekohetkellä täysin samaa aihetta koskevia töitä. Aihetta sivuavia opinnäytetöitä löytyy, mutta ne eivät tarkastele aihetta samasta näkökulmasta. Kaikkein lähin opinnäytetyötä oleva työ on Tanja Mikkilän (2023) väitöskirja aiheesta päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa. Sen löytäminen oli positiivinen yllätys, sillä sain siitä hyvin ajankohtaista tutkimustietoa. Kyseinen väitöskirja tutkii eri näkökulmasta samaa aihetta eli päämiehen etua. Väitöskirjaa on käytetty lähteenä tässä opinnäytetyössä. Lisäksi oikeusministeriön asettama edunvalvonnan kehittämistyöryhmä on julkaissut Edunvalvonnan käsikirjan, jossa on käsitelty toimintatapoja ja ohjeistusta yleisen edunvalvonnan toimijoille (Oikeusministeriö 2020). Käsikirja keskittyy pääosin edunvalvonnan hoitamiseen ja siihen liittyviin toimiin. Käsikirjaa on käytetty lähteenä tässä opinnäytetyössä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen, ja se toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Opinnäytetyön tavoitteena on rakenteistaa aiempaa teoriaa arvioiden nykyisiä aineistoja ja näin ollen tunnistaa yleisen edunvalvonnan mahdollisia ongelmakohtia. Tutkimuksen avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen eli selvittämään, kuinka päämiehen etu toteutuu yleisessä edunvalvonnassa. Lisäksi tarkastellaan täydentäviä tutkimuskysymyksiä eli edunvalvonnan tarkoituksen toteutumista ja edunvalvojan toimia päämiehen hyväksi.

5.1 Tutkimusmenetelmät

Työelämään liittyvän tutkimuksen tavoitteena on yhdistää teoria, kokemus ja ammattikäytännöt. Tämän avulla voidaan rakentaa ammatillista käytännön työelämätaitoa. Näin ollen ammattikunnan sisällä yhteinen päätöksenteko on helpompaa. (Vilkkä 2021, luku 1.)

Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään lisäämään ymmärrystä tietystä ilmiöstä tutkimuksen näkökulman kautta. Tutkimuksessa halutaan selvittää kohteena olevien henkilöiden kokemuksia ja ajatuksia sekä ilmi tulevien asioiden merkityksiä. Aineiston pohjalta pyritään löytämään uusia näkökulmia tutkittavaan asiaan. Monet menetelmät, joita käytetään laadullisessa tutkimuksessa, nojaavat fenomenologiaan. Tämän mukaan halutaan selvittää ihmisten kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Fenomenologia pyrkii myös selvittämään henkilöiden merkityssuhteiden rakentamista suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen. Laadullisen tutkimuksen menetelmät ovat usein induktiivisia, eli päätelmiä pyritään tekemään empiirisestä aineistosta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään usein tuottamaan yksityiskohtaista tietoa tietystä ilmiöstä. (Puusa ym. 2020, Johdanto.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä on merkittävä, sillä sen avulla voidaan tarkastella haastavia tutkimuskohteita. Kohteet voivat olla esimerkiksi ihmisten vuorovaikutuksessa syntyneitä, tulkinnallisia tai aikaan ja paikkaan sidottuja ilmiöitä. Ilmiöt voivat muuttua vuorovaikutuksen kautta paljastaen uusia tulkintoja. (Puusa ym. 2020, luku 2.3.) Laadullinen aineisto voi olla monenlaista, mutta ei numeerista (Seppola 2023, luku 5.4). Laadullisen tutkimusmenetelmän aineistot koostuvat pääosin teksteistä (Puusa ym. 2020, luku 2.4).

Kirjallisuuskatsaus on puolestaan tutkimustapa, jonka avulla perehdytään monimenetelmällisesti ja analyyttisesti aiempaan tietoisuuteen aihealueesta. Tutkimuksen avulla voidaan tunnistaa, arvioida ja tulkita olemassa olevaa tietoa. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena onkin käytäntöjen ohjaaminen, suositusten rakentaminen tai erilaisten menetelmien tunnistaminen. Kirjallisuuskatsauksella voidaan myös tavoitella uusien tutkimuskysymysten ja näkökulmien tunnistamista. (Vilka 2023, 11–13.) Kirjallisuuskatsauksessa tehdään induktiivista eli aineistoon pohjautuvaa päättelyä (Vilka 2023, 74).

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus pyrkii tarkkojen, järjestelmällisten ja toistettavien menettelytapojen avulla saavuttamaan mahdollisimman puolueettomia ja uskottavia tuloksia. Tämä edellyttää ennalta määriteltyjä tutkimuskysymyksiä, joiden ei tulisi hakuprosessin aikana enää muuttua. Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen vastataan kattavan hakuprosessin ja laadukkaiden lähteiden avulla. Tavoitteena on kartoittaa tietoisuus aiheesta laajasti ja tämän

avulla tiivistää tietoa, osoittaa tiedon muuttuminen ja osoittaa aihepiirin tutkimustiedon kehitys. (Vilkkä 2023, 27–28.)

Kirjallisuuskatsausta toteutettaessa on keskeistä päättää valitun teorian ja käsitteiden rajauksesta (Vilkkä 2023, 36). Myös tietokantojen rajauksessa on tärkeää olla täsmällinen. Tietokantoja tulisi olla vähintään kaksi. (Vilkkä 2023, 63.) Kirjallisuuskatsauksen kannalta on tärkeää toteuttaa aineiston seulominen. Tämän kautta pyritään huomioimaan vain tutkimuskysymykseen vastaavat aineistot. Aineistonhaku- ja -keruu on systemaattista, kun sisällyttämisen ja poissulkemiskriteerit saadaan heti tutkimuksen alkuun määriteltyä selkeästi. Rajaukset tulee pystyä myös perustelemaan, sillä ne vaikuttavat suoraan seulottavan aineiston määrään. (Vilkkä 2023, 38.)

5.2 Aineistonhankinta

Ainestoa etsitään julkisista lähteistä, ja näin ollen tutkimuksen toteutus ei edellytä suojatoimia tietosuojan suhteen. Tutkimuksessa kerätään aineistoa tuomioistuimen päätöksistä, eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuksista ja vuosikertomuksista sekä valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisuksista. Aineistosta pyritään etsimään vastauksia opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Aineiston hakuun tehdään luvun 5.1 mukaisesti selkeät rajaukset heti alusta alkaen (taulukko 1). Rajauksen avulla voidaan varmistaa, että samanlaista tietoa haetaan kaikista lähteistä.

Taulukko 1. Aineiston rajaus

KRITEERIT	POISSULKU	SISÄÄNOTTO
KIELI	Muut, paitsi suomi ja ruotsi, englantia	suomi, ruotsi, englantia
AIHE	Muut paitsi yleinen edunvalvonta	Yleinen edunvalvonta
VUOSI/AIKAVÄLI	Ennen vuotta 2016	Vuosilta 2016–2023
ALUE	Muut, paitsi koko Suomi	Koko Suomi

Käsiteltävä aineisto voi olla suomen-, ruotsin-, tai englanninkielistä. Suomalaisista yleistä edunvalvontaa ei useimmiten käsitellä julkisissa lähteissä muilla

kielillä kuin edellä mainituilla. Opinnäytetyön tutkimusosuuteen etsitään aineistoa, joka käsittelee yleistä edunvalvontaa ja aineistoista poimitaan siis vain yleistä edunvalvontaa koskevat otteet. Tällainen aineiston rajaaminen on toimeksiantajalle ja opinnäytetyön aiheelle oleellinen. Aineistoa kerätään vuodesta 2016 alkaen, sillä laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä on astunut voimaan kyseisenä vuonna. Laki on oleellinen tarkastellessa yleisen edunvalvonnan toimia. Aineisto rajataan yleisten oikeusapu- ja edunvalvontapiirien mukaan koskemaan koko Suomen aluetta, sillä yleistä edunvalvontaa säätelevät samat lait ja toimintasäännöt joka puolella Suomea. Aluetta ei rajata koskemaan pelkkää Lappeenrannan edunvalvontatoimiston toimialuetta tai Kaakkois-Suomen toimialuetta, koska tällöin aineiston otoskoko olisi luultavasti hyvin pieni, mikä saattaisi vääristää tutkimuksen tuloksia.

Aineistonkeruun rajausta kohdennetaan ja rajataan entisestään avainsanoilla (taulukko 2). Selkein rajauksin tehty hakuprosessi helpottaa opinnäytetyön lopullisen aineiston karsimisvaihetta ja näin ollen aineiston analysointi on myös sujuvampaa.

Taulukko 2. Hakusanat ja termit

TOIMIVAT HAKUTERMIT	HAKUTERMIT, JOTKA EIVÄT TOIMI
<ul style="list-style-type: none"> - Edunvalvonta - Yleinen edunvalvonta - Edunvalvoja - Yleinen edunvalvoja - Edunvalvontapiiri - Holhustoimi 	<ul style="list-style-type: none"> - Päämies - Päämiehen etu - Edunvalvonnan tarve

Taulukkoon 2 on koottu tuloksia tuottaneet eli toimivat hakutermit, ja tuloksia heikosti tuottaneet hakutermit on rajattu pois. Tuloksia tuottaneita hakutermejä olivat *edunvalvonta*, *yleinen edunvalvonta*, *edunvalvoja*, *yleinen edunvalvoja*, *edunvalvontapiiri* ja *holhustoimi*. *Päämies*, *päämiehen etu* ja *edunvalvonnan tarve* tuottanut eivät tuottaneet tuloksia.

Hakuprosessi toteutetaan tutustumalla huomattavaan aineistomäärään. Näin ollen aineistosta on mahdollista huomioida useasti toistuvia piirteitä. Luvun 5.1 mukaisesti tietokantoja rajataan täsmällisesti ja niitä on vähintään 2. Aineistojen luotettavuutta seurataan hakuprosessin aikana täyttämällä taulukkoa 3.

Taulukon 3 avulla voidaan määrittää, kuinka monta aineistoa on valittu lopulliseen tulosten tarkasteluun ja näin ollen varmistaa myös riittävä kirjallisuuskatsauksen omainen tutustuminen mahdollisiin aineistoihin.

Taulukko 3. Tietokannat

TIETOKANTA	TULOKSET YHTEENSÄ	HYVÄKSYTYT
Finlex: valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisut	8	3
Eduskunnan oikeusasiamies: Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut	62	14
Eduskunnan oikeusasiamies: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset	22	7
Finlex: Hovioikeuden ratkaisut	7	0
Finlex: Korkeimman oikeuden päätökset	17	0
Finlex: Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset	21	0
Finlex: Hallinto-oikeuden päätökset	1	0
Yhteensä	124	24

Aineistoja haetaan ja tutkitaan Finlexin ja eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilta. Molemmista lähteistä löydettiin aineistoja. Finlexistä valikoitui aineistoihin valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisuja 3 ja eduskunnan oikeusasiamiehen sivuilta puolestaan eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja 14 ja kertomuksia 7. Finlexistä etsittiin myös tuomioistuimen päätöksiä koskien yleistä edunvalvontaa. Tuloksia löytyi hovioikeuden, korkeimman oikeuden, korkeimman hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeuden päätöksistä, mutta edellä mainituista lähteistä ei löytynyt tutkimuksen aiherajaukseen sopivia aineistoja. Kokonaisuudessaan tutkittuja aineistoja löytyi yhteensä 124, joista 24 valikoitui sopiviksi.

Tutkimuksen avulla pyritään löytämään opinnäytetyön aiheen kehityskohteet ja näin ollen tietyt hyödyt ja haitat pyritään nimeämään. Opinnäytetyön tutkimuksen aineiston keruuseen, tulosten analysointiin ja johtopäätösten tekoon on varattu riittävä aika, jotta toimeksiantajalle saadaan tuotettua mahdollisimman laadukas ja ajantasainen tietopaketti.

6 TULOKSET

Monet eduskunnan oikeusasiamiehelle saapuvat edunvalvonta-asiat koskevat päämiesten käytännön asioiden hoitamista, eivätkä ne näin ollen välttämättä johda konkreettisiin toimiin. Kaikkiin kanteluiden aiheisiin oikeusasiamies ei pysty ottamaan kantaa, kuten esimerkiksi käyttövarojen suuruuteen, edunvalvonnan tarpeeseen tai päämiehen ymmärryskykyyn. Edunvalvonta-asioiden kanteluista useimmat koskevat edunvalvoja. (Eduskunnan oikeusasiamies 2017, 274–275; Eduskunnan oikeusasiamies 2018, 255–256; Eduskunnan oikeusasiamies 2019, 253–254; Eduskunnan oikeusasiamies 2020, 291–292; Eduskunnan oikeusasiamies 2021, 337–338; Eduskunnan oikeusasiamies 2022, 301; Eduskunnan oikeusasiamies 2023, 244–245.)

6.1 Taloudelliset asiat

Oikeusasiamies tutki yleisen edunvalvojan menettelyä tavaroiden ja palveluiden hankkimisessa päämiehelle. Päämiehen toistuvat menot oli maksettu edunvalvonnasta, ja tälle oli annettu vain vähäinen määrä käyttövaroja. Päämiehen oma mielipide tai näkemys eivät nousseet kantelusta esille. Hankintoja tehdessä tulee oikeusasiamiehen mukaan huomioida päämiehen tärkeänä ja ensisijaisena pitämät asiat vaikka päämiehen taloudellinen tilanne olisi tiukka. Oikeusasiamies nostaa tällaisessa tilanteessa olennaiseksi edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminnan. Oikeusasiamies saattoi asian yleisen edunvalvojan tietoon. (Eduskunnan oikeusasiamies 2021, 337–342.)

Oikeusasiamies tutki päämiehen edunvalvonnan hoitamista tapauksessa, jossa kaupunki maksoi tietyn summan käyttörahaa päämiehelle hänen asuessaan laitospöytäkirjantutuksessa. Oikeusasiamies piti kritiikille alttiina sitä, että käyttövarojen muutokseen oli vaikuttanut toisen viranomaisen antama käyttövara eikä edunvalvojan oma harkinta. Päämiehen näkökulmasta käyttövarojen saaminen oli ollut epä johdonmukaista, vaikka käyttövarojen määrä olikin palautettu jälkeen päin entisekseen. Edunvalvoja ei ollut tiedustellut päämiehen mielipidettä toimiinsa eikä asiassa ollut vedottu päämiehen kuulematta jättämiseen. Edunvalvontatoimistossa ei ollut myöskään reagoitu lainvastaiseen ulosmittaukseen. Edunvalvontatoimiston menettely ei ollut holhoustoimilain

mukaista, sillä päämiehen etu ei toteutunut. Asiat saatettiin edunvalvontatoimiston tietoon ja kantelija ohjattiin Valtiokonttorin tai käräjäoikeuden puoleen. (Päämiehen käyttövarat ja yhteistoiminta edunvalvojan ja päämiehen kesken 18.10.2019 EOAK/3067/2018.)

Oikeusasiamies sai kantelun yleisen edunvalvojan menettelystä päämiehen käyttövaroihin. Käyttövaroja oli alkuun nostettu palvelukodin henkilökunnan pyynnöstä, mutta niitä oli kuitenkin vähennetty seuraavina vuosina puolella ja edelleen kolmasosalla alkuperäisestä. Päämiestä ei ollut kuultu käyttövarojen pienentämisestä. Maistraatin mukaan kyseenalaista asiassa on päämiehen varallisuuden paljastaminen hoitohenkilökunnalle, sillä yleisesti tällaisissa asioissa on salassapitovelvollisuus. Edunvalvontatoimiston mukaan käyttövarojen vähennys oli ollut perusteltua varallisuuden riittävyden vuoksi. Oikeusasiamiehen mukaan asiasta ei ilmene seikkoja, jonka mukaan edunvalvoja olisi toiminut väärin käyttövarojen suuruuden suhteen, sillä niitä on osoitettu päämiehen eduksi. Oikeusasiamies kiinnittää yleisen edunvalvojan huomiota asian tärkeyteen päämiehelle, päämiehen kuulemisen käytäntöihin, päämiehen ymmärryksen selvittämiseen sekä päämiehen asioiden salassapitoon. (Päämiehen käyttövarojen määrän alentaminen 29.3.2018 EOAK/91/2017.)

Oikeusasiamies tutki Länsi-Uudenmaan edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan ja edunvalvontasihteerin menettelyä. Edunvalvonnan alkamisen jälkeen selvisi, ettei määrättyjä tehtäviä ollut hoidettu. Näin ollen päämiehen laskuja oli jäänyt maksamatta, mikä aiheutti hänelle ylimääräisiä saatavia. Myöskään yhteydenottoihin ei ollut vastattu asianmukaisesti. Joidenkin maksujen todettiin saapuneen edunvalvontaan hyvin lähellä eräpäivää tai eräpäivän jälkeen. Maksut olivat kuitenkin osittain viivästyneet edunvalvontasihteeristä johduttavasta syystä. Oikeusasiamies ei kuitenkaan nähnyt perusteltuja syitä puuttua toimiin, sillä asiat tulivat hoidetuiksi. Edunvalvojan kelpoisuus ei oikeusasiamiehen mukaan ollut vaarantunut. (Edunvalvonnan menettely 4.7.2023 EOAK/5258/2022.)

Oikeusasiamies sai kantelun Helsingin edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan menettelystä velkojen maksamisessa. Edunvalvoja oli sopinut päämiehen kanssa maksusuunnitelmasta, ja perintätoimiston kanssa oli tehty

kaksi maksusuunnitelmaa. Avustavan henkilökunnan erheen takia vain toisen maksusuunnitelman velat oli lyhennetty. Edunvalvoja teki asiasta vahingonkorvausvaatimuksen Valtiokonttorille, sillä päämiehelle oli aiheutunut asiasta taloudellista vahinkoa. Vaikka vahingot voitiin jälkeensä korvata, ei asiaa ollut kuitenkaan oikeusasiamiehen mukaan hoidettu täysin holhustoimilain tai hyvän hallintotavan mukaisesti. Asia ei johtanut jatkokäsittelyyn, sillä asia oli tullut lopulta hoidetuksi. (Edunvalvonnan menettely päämiehelle laaditun maksusuunnitelman noudattamisessa 24.10.2023 EOAK/5543/2022.)

Oikeusasiamies sai kantelun päämiehen edunvalvonnan hoitamisesta. Kantelun mukaan edunvalvonnassa oli ollut vakavia puutteita koko edunvalvonnan ajan. Edunvalvontatoimiston mukaan päämiehelle oli koitunut vahinkoa lopettamattoman pankkitilin kuluista ja kaikki koitunut taloudellinen vahinko oli tarkoitus korvata. Digi- ja väestötietoviraston mukaan tietyt edunvalvontaan liittyvät toimet olivat viivästyneet edunvalvojan suuren työmäärän ja edunvalvontatoimiston muuton takia. Tehtävän hoitoa ei ollut laiminlyöty, koska ne olivat tulleet hoidetuksi ja viivästykselle oli ollut todellinen syy. Tehtävien hoito ei ollut oikeusasiamiehen mukaan holhustoimilain ja hyvän hallinnon mukaista, mutta ne tulivat hoidetuksi. (Päämiehen etu ei toteutunut edunvalvonnassa 25.10.2022 EOAK/6791/2021.)

Oikeusasiamies sai kantelun Länsi-Uudenmaan edunvalvontatoimiston Espoon yleisen edunvalvojan menettelystä. Edunvalvonnan alettua kantelijalle oli kertynyt vuokravelkaa ja laskut olivat menneet perintätoimistoon. Päämiehen velat ilmenivät kuitenkin syntyneen ennen edunvalvontaa, jonka takia velkoja oli jouduttu maksamaan perintäyhtiöihin. Asumistukien saamisen väli oli ollut edunvalvontasihteerin henkilövaihdoksen takia pitkä. Päämiehelle oli kuitenkin loppujen lopuksi haettu kaikki hänelle kuuluvat tuet ja ne oli maksettu takautuvasti. Yhteydenpidossa ilmeni ongelmia, sillä edunvalvoja ei ollut ymmärtänyt käsiteltävien asioiden tärkeyttä päämiehelle. Päämiehen kanssa oli järjestetty etätapaaminen heti kantelun jättämisen jälkeen. Oikeusasiamies ei ollut täysin vakuuttunut edunvalvonnan toimien riittävydestä ja hänen mukaansa edunvalvontatoimiston tulisi tiedustella päämiehen halua asioidensa mahdolliseen lisäselvittelyyn. (Edunvalvonnan menettely 25.8.2023 EOAK/2003/2022.)

Apulaisoikeuskansleri toi edunvalvontatoimiston tietoon käsityksensä hallintolain mukaisesta toimintatavasta. Hän korosti neuvontavelvoitetta, edunvalvontapalkkion perimistä sekä huolellisuutta päämiehen omaisuuden hoidossa. Edunvalvontatoimisto oli ollut tietoinen kuolinpesän vähävaraisuudesta laatiessaan päätöstiliä mutta oli kuitenkin toimittanut kuolinpesälle laskun edunvalvontapalkkiosta. Kuolinpesän osakas oli maksanut laskun ennen perunkirjoitusta ja laskun eräpäivää. Laskussa ollut maininta sen mahdollisesta mitättöimisestä ei kuitenkaan täyttänyt hallintolain neuvontavelvoitetta. Maksu tuli apulaisoikeuskanslerin mukaan palauttaa kuolinpesälle hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti, sillä palkkiota ei olisi tullut periä kuolinpesän ollessa varaton. (Edunvalvontapalkkion periminen ja puhelinliittymän irtisanominen 23.10.2019 OKV/1604/1/2018.)

Apulaisoikeuskansleri sai asian ratkaistavaksi Helsingin oikeusaputoimiston yleisen edunvalvojan menettelystä. Päämiehen asumisoikeusasunto oli ulosmitattu. Edunvalvoja oli toimittanut päämiehen toivoman valituksen käräjäoikeuteen liian myöhään. Kantelija pystyi myöhemmin myönnetyn yksityishenkilön velkajärjestelyn avulla säilyttämään asunnon. Edunvalvoja oli myöntänyt virheen päämiehelle. Apulaisoikeuskansleri kiinnitti päätöksessään huomiota yleisen edunvalvojan virkatehtävien hoidon huolellisuuteen. (Yleinen edunvalvoja teki valituksen myöhässä 7.10.2016 OKV/1420/1/2015.)

Oikeusasiamiehelle tulleen kantelun mukaan edunvalvoja oli laiminlyönyt päämiehen lapsikorotusten hakemista. Edunvalvonnan päätyttyä lapsikorotuksia oli myönnetty kantelijan oman hakemuksen mukaan takautuvasti laissa säädettyksi enimmäisajaksi eli kuudeksi kuukaudeksi. Etuuden hakematta jättäminen oli edunvalvonnan aikana johtunut edunvalvojasta, sillä edunvalvontatoimiston tietojen mukaan kantelijalla ei ollut oikeutta lapsikorotuksiin. Oikeusasiamiehen mukaan edunvalvojan tulee hakea päämiehelleen lain mukaan kuuluvat etuudet. Edunvalvojan tulee olla tietoinen päämiehen asioista ja olosuhteista. Etuuksien hakemisen kynnystä ei tule pitää liian korkeana ja asiat tulee dokumentoida, jos etuutta jätetään hakematta. Oikeusasiamies kehottaa edunvalvontatoimistoa selvittämään mahdollista korvausasiaa kantelijan kanssa. (Edunvalvojan menettely lapsikorotusten hakemisessa 29.10.2020 EOAK/1701/2019.)

Oikeusasiamies selvitti yleisellä tasolla edunvalvonnan päämiehen oikeuksia pankkitunnuksiin. Havaintojen perusteella todettiin, että kaikille päämiehille tunnuksia ei myönnetä muista kuin edunvalvojasta johtuvista syistä. Ongelmallista on se, että verkkopankkitunnukset ovat usein yleisin tapa päästä palveluihin. Oikeusministeriön lausunnon perusteella voidaan todeta, että edunvalvojat tekevät paljon työtä turvatakseen päämiesten oikeuden täydellisten pankkipalveluiden käyttöön. Oikeusasiamiehen mukaan ketään ei saa yhdenvertaisuuslain mukaan syrjiä henkilöön liittyvän syyn eli esimerkiksi edunvalvonnan takia. (Päämiehen mahdollisuus tunnistautua sähköisiin palveluihin 30.11.2021 EOAK/2065/2019.)

6.2 Yhteydenpito ja yhteistoiminta

Päämiehen yhteydenpitoa oli rajoitettu edunvalvontatoimistoon. Selvityksen mukaan päämies oli kuormittanut edunvalvontatoimistoa runsailla epäasiallisilla yhteydenotoilla ja jo käsitellyillä asioilla. Päämiehelle oli ilmoitettu tilapäisestä soittorajoituksesta, joka oli tarkoitus poistaa käyttäytymisen muuttuessa. Oikeusasiamiehen mukaan ihmisillä tulee olla yhdenvertaisesti mahdollisuus saada asiakaspalvelua eikä yhteydenpitoa voida rajoittaa ilman perusteellista syytä. Kantelu ei johtanut toimenpiteisiin, sillä päämiehellä oli mahdollisuus saada palvelua. (Eduskunnan oikeusasiamies 2018, 255–260.)

Kantelijalle ei ollut annettu tietoja edunvalvontatoimistoista hänen käyttäessään henkilötietolain mukaista tarkastusoikeutta. Kantelijalle ei ollut toimitettu kieltäytymistodistusta, mutta hänelle oli lähetetty kirjevastaus tietojen antamisesta perusteluineen. Kieltäytymistodistukselle ei ole säädetty määrämuotoa, jolloin kirje perusteluineen täytti tämän vaatimukset. Kirjeessä ei kuitenkaan mainittu hyvän hallinnon neuvontavelvoitteen mukaisesti mahdollisuudesta saattaa asia tietosuojavaltuutetun arvioitavaksi. (Eduskunnan oikeusasiamies 2019, 253–258.)

Oikeusasiamiehelle tulleen kantelun mukaan yleinen edunvalvoja ei ollut kuulut päämiestä asunnon suursiivouksen suhteen. Näin ollen oikeusasiamies katsoi, että edunvalvoja oli laiminlyönyt holhoustoimilain kuulemisvelvoitetta.

Oikeusasiamiehen mukaan myöskään kantelijan kirjallisiin tiedusteluihin ei ollut vastattu asianmukaisesti hänen toivomallaan tavalla. (Eduskunnan oikeusasiamies 2017, 277–278.)

6.3 Edunvalvojan kelpoisuus

Oikeusasiamies tutki yleisen edunvalvojan menettelyä. Edunvalvoja oli kehoittanut kantelijaa poistamaan päämiehen valokuvan sosiaalisesta mediasta, sillä päämies ei olisi ollut kykeneväinen itse päättämään asiasta. Kuva ei ollut aiheuttanut päämiehelle haittaa tai vahingonkorvausoikeutta. Edunvalvojan tehtäviin oli kuulunut päämiehen taloudellisten asioiden hoitaminen, ja kyseinen asia kosketti päämiehen henkilöä koskevaa asiaa. Oikeusasiamiehen mukaan edunvalvojalla ei ole mahdollisuutta määrätä ulkopuolisten oikeuksista tai velvollisuuksista. Oikeusasiamies tai Digi- ja väestötietovirasto eivät pitäneet yleisen edunvalvojan toimia moitittavina, vaikkakaan edunvalvoja ei olisi saanut toimia tehtävään kuuluvaa asiaa pidemmälle ilman perusteita. Edunvalvojan toiminnalla katsotaan olleen vaikutus kantelijan sananvapauteen, sillä kantelija oli poistanut kuvan sosiaalisesta mediasta. (Edunvalvoja ei voi määrätä päämiestään esittävän valokuvan käytöstä 28.6.2018 EOAK/540/2017.)

Oikeusasiamies sai kantelun edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan menettelystä asianajotoimeksiantoon liittyvässä asiassa. Edunvalvonnan päämies oli antanut toimeksiannon asianajajalle omaa asumista koskevassa asiassa. Asianajaja kyseenalaisti edunvalvojan päättämän toimeksiannon, sillä päämieheen ja edunvalvojan mielipiteet olivat selvästi eroavaiset. Edunvalvoja oli asiassa vedonnut lääketieteelliseen arvioon. Edunvalvontatoimiston yhteydenpito kantelijaan ilmeni heikkona. Oikeusasiamiehellä ei ole perustetta katsoa edunvalvojan menetelleen lainvastaisesti asiassa. Kantelusta ei aiheudu toimenpiteitä yleisen edunvalvojan tai edunvalvontatoimiston suuntaan. (Edunvalvojan menettely päämiehen antaman asianajotoimeksiannon päättämisessä 28.10.2020 EOAK/2012/2019.)

Oikeusasiamies sai kantelun yleiseltä edunvalvojalta kaupungin sosiaalitoimen menettelystä. Yleinen edunvalvoja hoiti päämiehensä taloudellisia asioita eikä edunvalvojan mukaan päämiehelle ollut myönnetty palveluja oikean lain perusteella. Edunvalvojalle ei ollut tiedotettu päämiehen palvelusuunnitelmaan

liittyvästä palaverista. Kaupungin antaman selvityksen mukaan päämiehelle oli myönnetty kaikki tälle kuuluvat palvelut. Päämiehen toimintakelpoisuutta ei ollut rajoitettu ja päämiehen todettiin olleen kykeneväinen käyttämään omaa itsemääräämisoikeuttaan, jonka takia edunvalvojaa ei ollut kutsuttu paikalle. Edunvalvoja oli tehnyt päämiestään kuulematta hakemuksen kuljetuspalveluista. Oikeusasiamiehen mukaan asiassa ei ollut tapahtunut kaupungin tai viranomaisen lainvastaista menettelyä tai laiminlyöntiä. Oikeusasiamiehen mukaan edunvalvojan olisi tullut hankkia päämiehen suostumus toimiin. (Edunvalvojan osallistuminen kehitysvammaisen palvelujen suunnitteluun 9.12.2019 EOAK/6327/2018.)

Oikeusasiamiehen saamasta kantelusta kävi ilmi, ettei edunvalvoja ollut noudattanut päämiehen omaisen kanssa tehtyä sopimusta päämiehen myytävän asunnon irtaimistosta. Edunvalvoja ja omainen olivat sopineet, että omainen saisi ennen asunnon myyntiä noutaa asunnossa ollutta irtaimistoa. Tämä oli jäänyt tekemättä. Asunnon tyhjentäminen edellyttää edunvalvojalta tarkkaa harkintaa, sillä koti-irtaimistolla on henkilökohtainen luonne, eikä irtaimen myyntiin kohdistu lupa- tai ennakkovalvontaa. Valtiokonttori maksoi lopulta päämiehelle irtaimiston korvaukset mutta hylkäsi omaisten korvaukset. Sopimukset tulee aina dokumentoida. Oikeusasiamiehen mukaan edunvalvojan virheen toteaminen ja korvausten maksaminen olivat virheellisen menettelyn hyvittämisen muotoja. (Luottamuksensuoja yleisessä edunvalvonnassa 9.3.2020 EOAK/5522/2019.)

Oikeusasiamies sai kantelun Päijät-Hämeen edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan menettelystä. Päämiehelle ei ollut hoidettu uusia silmälaseja edellisten kadottua, eikä päämiehen turvapuhelin ollut toiminut asianmukaisesti. Edunvalvoja oli luottanut terveydenhoidon ammattilaisilta saatuun tietoon, jonka mukaan tarvetta puhelimelle tai silmälaseille ei ollut. Edunvalvoja ei ollut huomionnut päämiehen omaisilta tullutta yhteydenpitoa, jonka mukaan asia oli täysin päinvastainen. Oikeusasiamies kiinnittää kyseisen hyvinvointialueen huomioita päämiehen lainmukaiseen hoitoon. Edunvalvontatoimiston huomioita kiinnitettiin puolestaan tarpeen arviointiin itsenäisesti ja riippumattomasti. Oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan edunvalvoja ei toiminut hyvän hallinnon mukaan yhteydenpidossa päämiehen läheisiin ja edunvalvoja on

myöntänyt puutteellisuuden kantelijalle vastaamisessa. (Kotihoidon ja edunvalvonnan menettely 7.7.2023 EOAK/1720/2022.)

6.4 Tehtävän päättyminen

Apulaisoikeuskanslerille tuodun kantelun mukaan edunvalvojien vaihtuvuus oli aiheuttanut päämiehen asioiden heikkoa hoitamista. Apulaisoikeuskansleri antoi huomautuksen edunvalvontatoimistolle, sillä kantelijan edunvalvontaa ei ollut hoidettu hallinto-, virkamies- ja holhoustoimilain mukaisesti. Edunvalvontatoimistoa edellytettiin toimiin edunvalvojien vaihtuvuudesta syntyvien haittojen minimoimiseen. Kantelun yhteydessä kävi ilmi, että maistraateilla on eriäviä käsittelytapoja. Apulaisoikeuskanslerin mukaan toiminnan tulee olla ratkaisukäytännön mukaisesti selkeää ja yhtenäistä. (Maistraatin ja edunvalvontatoimiston menettely 29.1.2020 OKV/4/1/2019.)

Kantelijan mukaan hänen edunvalvontansa oli siirtynyt edunvalvontatoimistosta toiseen liian hitaasti. Päämiehen asioiden hoito oli lakannut toisessa toimistossa ja alkanut toisessa. Edunvalvonnan siirtoon tulee oikeusasiamiehen mukaan varautua asianmukaisesti. Siirron tulee tapahtua mahdollisimman helposti päämiehen kannalta. Päämiehen edun toteutuminen edellyttää asian hoidon ennakoitavuutta, sekä edunvalvojien yhteydenpitoa. Oikeusasiamiehen mukaan tapahtuneessa ei ollut osoitettavissa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä, sillä asiassa oli toimittu normaalien käytänteiden mukaisesti. (Eduskunnan oikeusasiamies 2021, 337–342.)

Oikeusasiamies sai kantelun päämiehen edunvalvonnan jälkeisistä toimista. Edunvalvonta oli päättynyt maistraatin päätöksellä eikä rahaliikenne ollut palannut normaaliksi. Maistraatti oli osoittanut kantelijalle asiakirjan, joka todisti hänen edunvalvonnan päätymisen. Kantelija oli saanut perintätoimistosta maksumuistutuksen edunvalvonnan palkkiosta, vaikka se oli luvattu mitätöidä hyvityksenä ongelmista. Edunvalvontatoimistosta oli ilmoitettu, että kantelijan tulisi jatkossa itse vastata asioistaan. Oikeusasiamies katsoi, että kantelijalle oli edunvalvonnan päätyttyä annettu neuvontaa ja perehdytystä, eikä asiassa ollut näin ollen toimittu lainvastaisesti tai moitittavasti. Edunvalvontapalkkiosta oli kantelijan kohdalla sittemmin luovuttu mahdollisen puutteellisen palvelun takia. (Neuvonta edunvalvonnan lakatessa 31.10.2019 EOAK/6381/2018.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston tuloksista nousi merkittävimmin esille edunvalvonnan tehtävien hoito, vahingonkorvausvelvollisuus, edunvalvojien ja päämiesten välinen sekä edunvalvonnan ja muiden toimijoiden välinen yhteistoiminta ja yhteydenpito. Huolestuttavaa on aineistosta esille noussut edunvalvonnan henkilökunnan kuormittuminen, joka uhkaa päämiesten edun toteutumista.

Seuraavaksi aineistosta merkittävimmin esille nousseita yleisen edunvalvonnan ongelmakohtia peilataan aiemmin tarkasteltuun viitekehykseen.

7.1 Taloudellisten asioiden hoito

Päämiesten taloudellisten asioiden moitittava hoito ilmeni kaikkein selvimmän päämiehen käyttövarojen maksussa, velkojen ja laskujen maksussa sekä etuuksien ja tukien hakemisessa. Edunvalvojan on välillä mahdotonta vaikuttaa kaikkiin taloutta koskeviin päätöksiin. Tällöin edunvalvojan tulee kuitenkin tehdä kaikkensa turvatakseen päämiehen oikeudet.

Luvun 6.1 aineistosta ilmenee käyttövarojen epäjohtonmukainen maksaminen, sekä päämiesten kokemukset käyttövarojen pienistä määristä. Luvun 2.3 mukaan päämiehen omaisuus tulee käyttää päämiehen hyödyksi. Muutamissa luvun 6.1 aineistoissa päämiehen hankintoja maksettiin pääasiassa suoraan edunvalvontatoimistosta antaen vain vähäinen määrä käyttövaroja. Päämiehillä ei aineistojen mukaan ollut aina mahdollisuutta valita haluamiaan hankintoja. Luvun 2.3.1 mukaan käyttövarojen rajoittamiselle tulee olla perustellut syyt ja käyttövarat tulee maksaa aina ensisijaisesti rahana. Päämiehen etu ja edunvalvonnan tarkoitus eivät aina toteutuneet käyttövaroihin liittyvissä aineistoissa. Edunvalvoja ei aina osannut toimia päämiehen hyväksi. Päämiehelle tulee siis jättää kohtuullinen määrä käyttövaroja, ja maksujen tulee olla johtonmukaisia.

Luvussa 6.1 esiintyvän aineiston mukaan päämiehille on aiheutunut taloudellista haittaa laskujen ja velkojen viivästyneestä maksusta. Päivittäisten raha-asioiden tulee luvun 2.3.1 mukaan hoitua edunvalvonnassa, ja edunvalvojan

tulee huolehtia päämiehen menojen maksamisesta. Näin ollen edunvalvonta-toimiston tulee huolehtia myös päämiehen laskujen ohjaamisesta edunvalvontaan. Päämiesten taloudellisten asioiden hoidon tulee siis toteutua odotetusti ja tehtävän mukaisesti eikä maksujen tule viivästyä.

Luvun 6.1 mukaan päämiesten tukien ja etuuksien saanti ei ollut aina toteutunut. Tukien ja etuuksien hakemattomuus on aineiston mukaa johtunut edunvalvonnan henkilökunnan epätietoisuudesta ja unohduksista. Edunvalvojat eivät olleet tutustuneet tarpeeksi päämiesten tilanteisiin, jolloin näiden olosuhteet eivät olleet käyneet riittävästi ilmi. Edunvalvojan tulee luvun 3.2.3 mukaan tutustua päämiehen toimintakykyyn ja olosuhteisiin. Tukien ja etuuksien hakemiskynnys ilmenee olleen aineiston mukaan liian korkea. Edunvalvonnan tulee luvun 2.3.1 mukaan hakea päämiehille kaikki tarvittavat tuet ja etuudet. Useammassa luvun 6.1 tapauksessa tukia ja etuuksia on kuitenkin haettu takautuvasti, sekä laskuja lopulta maksettu. Tästä voidaan päätellä, että yleiset edunvalvojat ja edunvalvontatoimiston henkilökunta luultavimmin pyrkii toimimaan päämiehen hyväksi.

7.2 Ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen

Tutkitut aineistot koskettivat useasti päämiehen ihmis- ja perusoikeuksia eivätkä nämä aina toteutuneet päämiehen edun mukaisesti. Päämiehen ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen on luvun 2.1 mukaan edunvalvonnan pääperiaatteita ja näiden on ensisijaisen tärkeää toteutua.

Käyttövaroihin liittyen on erittäin tärkeää huomioida päämiehen varallisuuden paljastaminen muille tahoille kuten luvusta 6.1 ilmenee. Luvussa 6.1 edunvalvoja on paljastanut päämiehen varallisuuden hänen hoitohenkilökunnalleen ilman perusteltuja syitä. Useammassa aineistossa salassapitovelvollisuus on ollut hieman puutteellista. Edunvalvonnan päämiehillä on luvun 3.1.2 mukaan oikeus yksityisyyteen edunvalvonnassa eivätkä edunvalvojat saa näin ollen kertoa päämiehen asioita toisille osapuolille ilman asianmukaisia perusteita. Luvun 6.1 aineistojen mukaan päämiehen käyttövaroihin on vaikuttanut muutenkin toimijat kuin vain päämiesten edunvalvojat. Edunvalvojan harkintaa saa luvun 2.3.1 mukaan ohjata vain päämiehen edun toteutuminen, tämän toiveet,

taloudelliset mahdollisuudet ja edunvalvojan oma harkinta. Näin ollen edunvalvojan harkinnassa on ilmennyt puutteita.

Edunvalvoja ei saa edustaa tehtävänsä yli kuten luvun 6.3 aineistoissa. Edunvalvojalla ei ilmeisesti ollut riittävää tietoa päämiehen ymmärryskyvystä tai määrätystä tehtävästä. Edunvalvoja pyrki useammassa tapauksessa vaikuttamaan päämiehen asioihin, jotka olivat päämiehen itsemääräämisoikeuden alaisia. Luvun 2.4 mukaan edunvalvojan toimivalta koskettaa asioita, joissa päämies ei ole kykeneväinen käyttämään itsemääräämisoikeuttaan. On siis erittäin tärkeää ymmärtää edunvalvojan tehtävät määrätystä toimessa. Päämiehellä on luvun 3.1.2 mukaan oikeus päättää henkilökohtaisesta elämästään ja päämiehen itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta onkin erittäin tärkeää kunnioittaa päämiehen toiveita ja oikeuksia. Aineistoista nousi esille ammattilaisten arvioiden tarve, joiden avulla edunvalvojan on mahdollista selvittää päämiehen ymmärtämisen todellinen tila. Edunvalvojan tuleekin luvun 2.4.2 mukaan pyytää tarpeen tullen asiantuntijan selvitys päämiehen tilasta.

7.3 Yhteydenpidon ja yhteistoiminnan ylläpitäminen

Yhteydenpidon ja yhteistoiminnan osalta esille nousi muun muassa yhteydenpidon viivästyminen ja rajoittaminen, päämiehen tapaamiset sekä tietojensaanti ja tietojen dokumentointi. Niiden ei koettu toteutuneen asianmukaisesti. Yhteistoiminnan ja yhteydenpidon toteutumattomuus vaikutti useasti edunvalvonnassa hoidettaviin asioihin. Joitakin edunvalvontaan liittyviä toimia oli helposti jäänyt tekemättä, kuten tukia ja etuuksia hakematta. Hyvä yhteistoiminta ja yhteydenpito helpottaa edunvalvojaa toimimaan työtehtävissään ja viestii päämiehelle kunnioituksesta ja luotettavuudesta.

Useammasta luvun 6.1 tapauksesta ilmeni yhteydenpidon puutteita. Edunvalvojat eivät aina olleet ymmärtäneet päämiehen yhteydenpidon tarvetta. Luvun 3.3.3 mukaan päämiehen on mahdollista tavata edunvalvojaa muissakin kuin vain tehtäviin kuuluvissa asioissa. Näin ollen edunvalvojan on tärkeää huomioida tapaamisten tarpeellisuuden lisäksi päämiehen halukkuus tapaamisiin. Luvun 6.2 aineistosta ilmenee päämiehen yhteydenpidon rajoittaminen, johon tulee olla tietyt ja perustellut syyt. Luvun 3.1.2 mukaan kaikkia ihmisiä tulee

kohdella yhdenvertaisesti, jonka mukaan kaikilla päämiehillä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet edunvalvontapalveluiden käyttöön. Luvun 3.1.2 mukaan päämiehen oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin on pakollista.

Useamman tutkitun aineiston mukaan edunvalvoja ei ollut reagoinut päämiehen, omaisten tai sidosryhmien yhteydenottoihin. Tai yhteydenotto oli saatettu toteuttaa, mutta ei pyydetyllä tavalla. Yhteydenpitoon kohdistui aineistoissa useampia moitteita sen kohtuuttoman viivästymisen takia. Luvun 3.1.1 mukaan edunvalvoja sitoo hallintolain mukaiset yhteydenpitovelvoitteet, jonka mukaan kommunikoinnin tulee olla ymmärrettävää ja selkeää, sekä palautteisiin vastaamisen nopeaa ja asiallista. Tarkastellun viitekehyksen mukaan edunvalvojan tulee kohdella päämiehen omaisia tasapuolisesti ja asiallisesti. Tiedusteluihin ei siis voi jättää vastaamatta ainoastaan sen syyn takia, että henkilötietoja ei voida antaa.

Päämiehen epätyytyttävä kuuleminen nousi useammassa aineistossa esille. Edunvalvojalla ei aina ollut ymmärrystä päämiehen kuulemisen tarpeesta tai hän ei ollut tietoinen määrätystä tehtävästään. Luvun 3.2.1 mukaan edunvalvojan tulee tärkeässä ja merkityksellisessä asiassa kuulla päämiestään. Kuuleminen tulee toteuttaa sellaisista asioista, joita päämies ymmärtää. Kuulemisvelvoitteen rikkominen rikkoo päämiehen itsemääräämisoikeutta. Luvusta 6.1 ilmenee useiden käyttövaroihin liittyvien ongelmien johtuvan osakseen päämiehen heikosta kuulemisesta ja heikosti toteutetusta yhteistoiminnasta. Luvun 2.3.1 mukaan käyttövarojen suuruudesta ja toimitusväleistä sopiminen edellyttää jonkinlaista yhteistoimintaa päämiehen ja edunvalvojan välillä. Kaikkien edunvalvonnan tehtävien voidaan olettaa edellyttävän hyvää yhteydenpitoa ja yhteistoimintaa. Päämiehen kuulemisella on usein merkittävä rooli päämiehen tehtävien hoidossa.

Edunvalvojen vaihtuvuus ja edunvalvojan tehtävän lakkaaminen ilmenivät selkeästi eri aineistoissa luvussa 6.4. Tällaisia aineistoja yhdisti tehtävien hidas menettely ja näin ollen päämiehen asioiden hoidon viivästyminen. Edunvalvojan vaihtuvuudella oli siis ollut negatiivista vaikutusta päämiehen tehtävien hoitoon. Edunvalvonnan vaihtuminen toimistosta toiseen ja edunvalvojan vaihtuminen toimiston sisällä edellyttää luvun 6.4 mukaan ennakoimista, yhteydenpi-

toa ja yhteistoimintaa edunvalvojien ja päämiesten kesken. Aineistoissa ilmenneisiin toimiin ei ollut osattu varautua ajoissa eikä näin ollen asianmukaisia toimia ollut suoritettu etukäteen. Luvun 2.3.2 mukaan päämiehen tulee saada tietoonsa edunvalvonnan hoitamien asioiden tila ja tieto niiden siirtämisestä. Näin ollen päämiestä tulee informoida riittävästi. Luvun 2 mukaan edunvalvonnan tulee vaihdoksesta huolimatta taata päämiehen edun toteutuminen.

Aineistoja tarkastellessa esille nousi dokumentoinnin puutteita. Luvussa 6.1 dokumentointia ei ollut toteutettu etuuden hakematta jättämisen suhteen. Tällöin ei tiedetä, onko etuus unohdettu hakea vai päätetty olla hakematta. Luvussa 6.3 omaisen kanssa tehtyä sopimusta ei ollut dokumentoitu. Omainen ei näin ollen saanut korvausta rikotun sopimuksen aiheuttamasta haitasta. Luvun 3.2.1 mukaan dokumentointi on erittäin tärkeää yleisen edunvalvonnan toimimisen kannalta. Jos dokumentointi jätetään kokonaan toteuttamatta, on asioiden selvittäminen ja varmistaminen melko haastavaa jälkikäteen. Selkeä ja hyvä dokumentointi auttaa edunvalvontatoimiston henkilökuntaa työssään.

7.4 Vahingonkorvausvelvollisuus

Edunvalvojan kelpoisuuteen vaikuttaa virheiden ja vahinkojen syntymisen aiheuttaja. Aineistoissa esille nousseet virheet ja niiden aiheuttajat vaihtelivat. Aineistoissa syntyneet vahingot olivat johtuneet pääosin edunvalvojista ja edunvalvontasihteereistä. Joitakin aineistossa tarkasteltuja kanteluita oli tehty kuitenkin myös ulkopuolisen toimijan aiheuttamista vahingoista. Luvun 3.4.2 mukaan edunvalvoja on viime kädessä vastuussa päämiehen asioiden toteutumisesta ja hoitamisesta. Eduskunnan oikeusasiamies ei kuitenkaan katsonut useimpien aineistoissa tapahtuneiden virheiden vaikuttavan edunvalvojan kelpoisuuteen.

Puutteellisen menettelyn kautta esille nousi vahingonkorvausvelvollisuus. Vahingonkorvausvelvollisuuteen vaikutti tekojen moitittavuus ja painavimmin tehtävän laiminlyönti. Edunvalvojan menettelyä voitiin pitää moitittavana, mutta ei välttämättä laiminlyötynä. Tällaisessa tilanteessa tehtävät oli usein hoidettu väärin perusteiden tai myöhässä, mutta kuitenkin tullut lopulta hoidetuksi. Vahingonkorvausvelvollisuutta ei siis välttämättä syntynyt tällaisessa tilanteessa.

Luvun 3.4.2 mukaan edunvalvontatoimiston henkilökunnan tulee auttaa vahingon korvaamisessa huomattuaan heikko menettely asioiden hoidossa. Edunvalvontatoimiston henkilökunta toi useimmissa tapauksissa huomattut virheet heti päämiehen tietoisuuteen edes auttaen vahinkojen korvaamista. Tämän voidaan päätellä viestivän edunvalvontatoimiston henkilökunnan pyrkimyksestä toimia asianmukaisesti heti tehtävien hoidon alusta alkaen.

7.5 Yhteenveto

Päämiehen edun tulee yleisessä edunvalvonnassa toteutua lainmukaisesti. Selkeimpiä aineistosta esille nousseita rikkomuksia tapahtui holhoustoimilain, hallintolain ja valtion virkamieslain kohdalla. Yleisessä edunvalvonnassa huomiota tulee kiinnittää edunvalvojalle määrättyjen tehtävien hoitoon, päämiehen edun toteutumiseen, sekä edunvalvojan ja päämiehen väliseen yhteistoimintaan ja yhteydenpitoon. Tehtävien ja toimien epäasiallinen menettely sekä laiminlyönnit ilmenee usein tapahtuneen epähuomiossa eikä tarkoituksenmukaisesti. Näin ollen nostettujen ongelmakohtien huolelliseen hoitoon tulee kiinnittää huomiota.

Taloudellisten asioiden hoidon suhteen on hyvä kiinnittää huomiota käyttövarojen johdonmukaiseen maksuun ja niistä sopimiseen, laskujen ja velkojen maksuun sekä etuuksien ja tukien hakemiseen. Päämiehen tulee saada kohtuullinen määrä käyttövaroja ja maksujen on oltava johdonmukaisia. Laskujen ja velkojen maksussa on tärkeää kiinnittää huomiota niiden asianmukaiseen ja viivytyksettömään maksuun. Etuuksien ja tukien hakeminen edellyttää edunvalvojaa tutustumaan tarkasti päämiehen olosuhteisiin. Niiden hakukynnystä ei tule pitää liian korkeana.

Kaikissa edunvalvojalle määrättyissä tehtävissä on lisäksi erittäin tärkeää punnita asioiden ratkaisuja päämiehen oikeuksien ja etujen kannalta. Edunvalvojan tulee käyttää omaa harkintakykyään ratkaisujen teossa. Kaikki päämiestä rajoittavat toimet on tärkeää perustella ja pitää minimissään. Edunvalvoja ei voi toimia määrättyä tehtävää pidemmälle ilman perusteltuja syitä. Tehtävien moitittava menettely ja laiminlyönnit tulee minimoida.

Yhteydenpitoon, yhteistoimintaan ja asioiden dokumentointiin on tärkeää kiinnittää huomiota, sillä niiden avulla päämiehen ja sidosryhmien tietoisuuden ja kokemusten voidaan päätellä olevan paremmalla tasolla. Tällöin myös mahdollisten kanteluiden ja vahingonkorvausten määrä voisi olla entistä pienempi. Asioiden ennakoiminen on tärkeää päämiehen edun toteutumisen kannalta koko edunvalvonnan aikana. Yhteydenpito ja yhteistoiminta mahdollistaa asioiden etukäteisen suunnittelun, jolloin vallitsee parempi tietoisuus mahdollisista muutoksista ja vaikuttavista tekijöistä. Päämiehen ja edunvalvojan yhteistoimintaa tulee ylläpitää, jolloin ”tehtävänjako” on molemmille osapuolille selkeä.

Edunvalvojan tulee olla tietoinen tehtävästään ja siihen liittyen päämiehen kuulemisvelvollisuudesta. Päämiehen kuuleminen todennäköisesti helpottaa edunvalvojalle määrättyjen tehtävien hoitamista. Päämiehen mielipiteen selvittämisen kautta hänen voidaan kuvitella ymmärtävän paremmin tehtävien hoitoa ja näin ollen luottavan paremmin edunvalvojan tekemiin toimiin. Tällöin ylimääräisten yhteydenottojen määrä mahdollisesti vähenee. Edunvalvontatoimiston henkilökunnan tulee kiinnittää huomiota siihen, milloin päämiehellä on oikeus tavata edunvalvojaansa. Päämiehellä tulee olla mahdollisuus tavata edunvalvojaa muissakin kuin määrättyihin tehtäviin liittyvissä asioissa. Kaikkiin yhteydenpidon rajoituksiin tulee olla perustellut syyt. Yhteydenpidon tulee olla yhtenevää edunvalvontatoimiston sisällä ja tietysti myös eri edunvalvontatoimistojen välillä. Kommunikoinnin tulee olla asianmukaista ja viivytyksetöntä, ja myös sidosryhmien ja omaisten tiedusteluihin tulee vastata asiaan kuuluvalla tavalla.

Opinnäytetyön aineiston sekä viitekehyksestä esille nousseiden kohtien pohjalta voidaan päätellä, että edunvalvojilla ja edunvalvontatoimiston henkilökunnalla on mahdollisesti liian suuri työmäärä verrattuna henkilöstön kapasiteettiin. Tämän voidaan osittain päätellä olevan edunvalvontatoimiston henkilökunnasta aiheutuneiden viivästyksien, ja puutteellisen menettelyjen syynä. Yleisen edunvalvonnan päämiesten asioiden hoitoon tarvittaisiin siis joitain rakenteellisia muutoksia.

Yleisen edunvalvonnan toimijoita voisi helpottaa esimerkiksi tiukempi yhteistyö päämiehen asioiden hoitoon osallistuvien virastojen ja muiden toimijoiden

kanssa. Yhteistoiminta helpottaisi todennäköisesti yleisen edunvalvonnan lisäksi myös muita toimijoita. Tiukemman yhteistoiminnan ja kehittyneempien rajapintojen voidaan kuvitella olevan kaikille toimijoille edullinen vaihtoehto. Tarkoin suunniteltu yhteistoiminta edistäisi hallinto- ja virkamieslain mukaista menettelyä, jolloin asiat hoituisivat nopeasti ja sujuvasti. Yleisessä edunvalvonnassa voitaisiin näin ollen minimoida tietyt vahingot ja laiminlyönnit toteuttaen ammattitaitoista edunvalvontaa entistä yksilöllisemmin. Toinen vaihtoehto voisi olla työtehtävien uudelleen organisointi ja ongelmia tuottavien työyhdistelmien purkaminen pienempiin osiin tiettyihin yleisen edunvalvonnan yksiköihin. Näin ollen päämiesten asioita hoitavat yleiset edunvalvojat ja edunvalvonnan henkilökunta pystyisivät tiukemmin keskittymään päämiehen edun ja edunvalvonnan tarkoituksen toteutumiseen, jolloin toteutuva edunvalvonta olisi luultavasti entistä pätevämpää ja yksilöllisempää.

Päämiehen etu ei aina toteudu tarkoituksenmukaisesti yleisessä edunvalvonnassa, jonka takia myös edunvalvonnan toteutuminen jäi osittain puutteelliseksi. Yleisen edunvalvonnan henkilökunta pyrki kuitenkin useimmiten toimiltaan ratkaisemaan tapahtuneet virheet heti niiden tapahduttua. Voidaan siis päätellä, että yleiset edunvalvojat ja edunvalvontatoimiston henkilökunta pyrkivät edistämään päämiehen etua ja toimimaan tämän hyväksi. Yleisen edunvalvonnan toimijoiden tulisi siis pyrkiä toteuttamaan päämiehen etua ja edunvalvonnan tarkoitusta kiinnittäen huomiota luvussa mainittuihin ongelmakohtiin. Ratkaisukeskeinen ilmapiiri on oleellinen toiminnan kehittämisen kannalta.

7.6 Työn luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa tutkimuksen uskottavuus ja eettisyys. Uskottavuutta lisää aineiston huolellinen kerääminen ja analysointi. Eettisyyttä puolestaan lisää sitä tukevat päätökset koko tutkimusprosessin aikana, kuten esimerkiksi tutkimuksen pyrkimys tuottaa jotain hyvää ja tärkeää. (Puusa 2020, luku 5.)

Luotettavuuden kriteeri on laadullisessa tutkimuksessa pitkälti itse tutkija, sillä tämä tekee tutkimukseen ja menetelmiin liittyvät valinnat (Vilkka 2021, luku 7). Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta viestiikin omien valintojen lä-

pinäkyvä tarkastelu (Puusa 2020, luku 5.11). Muistiinpanot koko kirjallisuuskatsauksen aikana ja ennen kaikkea seulontavaiheen aikana viestivät työn läpinäkyvyydestä ja luotettavuudesta. (Vilka 2023, 74.) Opinnäytetyön tutkimuksen aikana toteutettiin laajaa dokumentaatiota aineiston keruun, analysoinnin ja tutkimusmenetelmien perusteista. Aineiston eettisyyttä ja uskottavuutta lisää aineistojen laatu, sillä ne on kerätty julkisista lähteistä ja näin ollen kaikki voivat tarkastella samoja aineistoja tarkemmin. Kenen tahansa on siis mahdollista toistaa samankaltainen tutkimus. Tulosten voidaan näin ollen varmistaa olevan puolueettomia ja uskottavia.

Tutkijan tulkinnoista tulee käydä ilmi tutkittujen käsitykset (Vilka 2021, luku 7). Uskottavuutta voidaankin helposti lisätä aineiston keruun vaiheessa etsimällä tutkimusilmiöön liittyviä konkreettisia tapahtumia kuvaavia aineistoja. Näin ollen tutkija voi saavuttaa varmempia ja tarkempia tutkimustuloksia. (Puusa 2020, luku 5.12.) Aineistoja käytiin läpi useammista lähteistä ja aineistot olivat tyypiltään hieman erilaisia; Apulaisoikeuskanslerin ratkaisut, Oikeusasiamiehen ratkaisut ja vuosikertomukset, sekä tuomioistuimen päätökset. Kaikista muista aineistotyypeistä löytyi tutkimukseen soveltuvia tapauksia paitsi tuomioistuimen päätöksistä. Tähän lienee syynä yleisen edunvalvonnan kanteluvaihtoväylät, joita ovat yleisimmin Eduskunnan oikeusasiamies, Apulaisoikeuskansleri sekä Digi- ja väestötietovirasto. Aineiston laatu ei siis ollut niin monipuolista, kuin oli toivottu. Luvun 5.1 mukaisesti aineistoja saatiin kuitenkin kerättyä kvalitatiivisen tutkimuksen ja kirjallisuuskatsauksen kannalta tarpeellinen määrä.

Aineistoja luettiin merkittävä määrä ja niistä kerättiin yleistä edunvalvontaa koskevia aineistoja. Aineistoja jouduttiin niiden laajuuden takia tiivistämään paljon, jonka takia osaa kanteluissa mainituista yksityiskohdista ei ole tuotu esille. Aineistoista pyrittiin kuitenkin nostamaan merkittävimmät ja toistuvimmat piirteet tutkimuskysymysten kannalta. Luvun 5.1 mukaan aineistojen tiivistäminen on kirjallisuuskatsaukselle ominaista.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaankin mitata saturaatiolla eli aineistosta esille nousevien asioiden toistuvuudella. Saturaation käyttö luotettavuuden mittarina edellyttää selkeitä tutkimuskysymyksiä. Näin ollen tutkija

muodostaa kriteerit, joiden perusteella saturaatio täyttyy. Saturaation saavuttaminen voi olla haastavaa tutkiessa ihmisten omia kokemuksia, mutta toisaalta se toimii hyvin tutkittaessa isomman yhteisön käsityksiä ja ajattelutapoja tietystä ilmiöstä. (Vilka 2021, luku 5.) Aineistosta ilmenikin useita yhteneviä piirteitä ja näin ollen aineiston määrän voidaan todeta olleen riittävä. Runsaampi aineistojen keruu ja tulkinta eivät luultavimmin olisi muokannut aineistoa merkittävästi.

Työn aluerajaus voi vaikuttaa osittain työn luotettavuuteen, sillä kerätty aineisto koskee eri edunvalvontatoimistoja ympäri Suomea. Näin ollen ei ole varmuutta Lappeenrannan edunvalvontatoimiston yksilöidyistä ongelmakohdista, eli siitä millaisia kanteluita kyseisen toimiston henkilökunnan menettelystä olisi tehty. On myös huomioitava, että aineistoja on kerätty melko pitkältä aikaväliltä; 2016–2023. Tuona aikana yleisen edunvalvonnan menettely on varmasti osittain muuttunut ja muovautunut. Toisaalta aineistojen rajaus on perusteltu heti tutkimuksen alussa, jonka puolesta luotettavuuden ei pitäisi näiden seikkojen valossa ainakaan merkittävästi heikentyä. Aineiston avulla saatiin vastattua tutkimuskysymyksiin.

8 LOPUKSI

Opinnäytetyön tutkimuksesta selvisi, että päämiesten etu ei aina toteudu eikä näin ollen edunvalvonnan tarkoitus aina pääse täysin täyttymään. Edunvalvojan toimiminen päämiehen hyväksi voi epäonnistua, mutta tätä on kuitenkin osittain mahdollista korjata jälkikäteen asianmukaisella menettelyllä ja neuvonnalla. Opinnäytetyö auttaa näin ollen merkitsemään ammattialan kipupisteitä ja etsimään näihin ratkaisuja. Opinnäytetyössä saavutettu tutkimustulos antaa edunvalvojille ja edunvalvonnan henkilökunnalle mahdollisuuden yhteinäistää esille nousseiden asioiden käsittelyä ja kiinnittää huomiota niiden lainmukaiseen menettelyyn. Näin ollen päämiesten etu voi todennäköisemmin toteutua ja kanteluiden sekä vahingonkorvausten määrä vähentyä. Tutkimustulos nostaa myös mahdolliset kehittämistarpeet esille. Tuotosta voidaan pitää onnistuneena, sillä se vastasi tutkimuskysymyksiin.

Tästä opinnäytetyöstä jää vielä avoimeksi mahdolliset tarkennettavat toteutustavat kehityskohteille ja itse niiden toteuttaminen. Opinnäytetyötä voisi jatkaa

laatomalla tarkkan kehitysoppaan tietyistä toimintamalleista, joilla voitaisiin minimoida opinnäytetyössä esille nousseet yleisen edunvalvonnan ongelmakohdat.

Opinnäytetyön teko sujui produktiivisesti ja odotetusti. Vaihtoehtoinen tapa tutkimusosuuden toteuttamiseen olisi voinut olla kyselytutkimus, jonka avulla olisi kerätty tietoa esimerkiksi Lappeenrannan edunvalvontatoimiston ja Digi- ja väestötietoviraston Lappeenrannan palvelupisteen henkilökunnalta. Tällaisessa toteutustavassa käsitellyt ja esille nousevat asiat olisivat luultavasti perustuneet enemmän henkilökunnan kokemuksiin. Näin ollen tietyt asiat olisivat voineet nousta enemmän esille suhteessa toisiin, vaikkakin todellisuudessa nämä asiat olisivat olleet yhtäläisesti käsiteltyjä.

Opinnäytetyöprosessista oli erittäin paljon hyötyä minulle opiskelijana, sillä sen toteuttaminen on lisännyt tietoisuuttani merkittävästi yleisestä edunvalvonnasta. Näin ollen perehtyneisyyteni ammattikunnan yleisiin toimintatapoihin ja yleistä edunvalvontaa koskevaan lainsäädäntöön on laajentunut. Opitun tiedon avulla olen entistä kyvykkäämpi ja asiantuntevampi toimimaan alkavissa työtehtävissäni Lappeenrannan edunvalvontatoimistossa.

LÄHTEET

Edunvalvoja ei voi määrätä päämiestään esittävän valokuvan käytöstä 28.6.2018 EOAK/540/2017.

Edunvalvojan menettely lapsikorotusten hakemisessa 29.10.2020 EOAK/1701/2019.

Edunvalvojan menettely päämiehen antaman asianajotoimeksiannon päättämässä 28.10.2020 EOAK/2012/2019.

Edunvalvojan osallistuminen kehitysvammaisen palvelujen suunnitteluun 9.12.2019 EOAK/6327/2018.

Edunvalvonnan menettely päämiehelle laaditun maksusuunnitelman noudattamisessa 24.10.2023 EOAK/5543/2022.

Edunvalvonnan menettely 25.8.2023 EOAK/2003/2022.

Edunvalvonnan menettely 4.7.2023 EOAK/5258/2022.

Edunvalvontapalkkion periminen ja puhelinliittymän irtisanominen 23.10.2019 OKV/1604/1/2018.

Eduskunnan oikeusasiamies. 2017. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2016. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2016-fi> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2018. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2017-fi/07c82b12-87ac-4c57-971f-e073ff880d3c> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2019. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2020. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2019-fi/51758de7-f75b-449c-8967-a5372e40df0b> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2021. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2020-fi/b5bc6780-d9cd-41a7-adb6-2f0a5dc29b5f> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2022. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2021.pdf/abfe8917-fe87-8630-1100-2527a905a0e8?t=1655809653034> [viitattu 2.1.2024].

Eduskunnan oikeusasiamies. 2023. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2022+web.pdf/72ba00e6-74ec-9c9c-82ca-239977afb8c7?t=1686828507646> [viitattu 2.1.2024].

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilain (HE) 98/2022.

Kangas, U. 2023. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.

Kotihoidon ja edunvalvonnan menettely 7.7.2023 EOAK/1720/2022.

Laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä 575/2008.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442.

Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 17.6.2016/477.

Luottamuksensuoja yleisessä edunvalvonnassa 9.3.2020 EOAK/5522/2019.

Maistraatin ja edunvalvontatoimiston menettely 29.1.2020 OKV/4/1/2019

Mikkilä, T. 2023. Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 349. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-855-697-1> [viitattu 10.11.2023].

Neuvonta edunvalvonnan lakatessa 31.10.2019 EOAK/6381/2018.

Oikeusministeriö. 2020. Edunvalvonnan käsikirja. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:7. Helsinki: Oikeusministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-902-5> [viitattu 26.9.2023].

Oikeus.fi. 2020a. Edunvalvojan tehtävä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index/hakeminen/edunvalvojantehtava.html> [viitattu 1.12.2023].

Oikeus.fi. 2020b. Ota yhteyttä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/edunvalvonta/lappeenrannanedunvalvontatoimisto/fi/index/edunvalvontayksikonhenkilokuntajayhteystiedotlapeenranta.html> [1.12.2023].

Oikeus.fi. 2021a. Edunvalvontapalvelut Kaakkois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirissä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/edunvalvonta/lappeenrannanedunvalvontatoimisto/fi/index/edunvalvontapalvelut.html#> [viitattu 1.12.2023].

Oikeus.fi. 2021b. Edunvalvontatoimistojen toimintatavat. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index/edunvalvonnantoimintatavat.html> [viitattu 1.12.2023].

Oikeus.fi. s.a. Lappeenrannan edunvalvontatoimisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/edunvalvonta/lappeenrannanedunvalvontatoimisto/fi/index.html> [viitattu 1.12.2023].

Puusa, A., Juuti, P. & Aalto, I. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.225650?sid=3518026100> [viitattu 13.12.2023].

Päämiehen etu ei toteutunut edunvalvonnassa 25.10.2022 EOAK/6791/2021.

Päämiehen käyttövarat ja yhteistoiminta edunvalvojan ja päämiehen kesken 18.10.2019 EOAK/3067/2018.

Päämiehen käyttövarojen määrän alentaminen 29.3.2018 EOAK/91/2017.

Päämiehen mahdollisuus tunnistautua sähköisiin palveluihin 30.11.2021 EOAK/2065/2019.

Seppola, R. 2023. Liiketalous- ja yhteiskuntatieteiden tutkimusstrategiat, menetelmät. Helsinki: Books on Demand. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.229853?sid=3518049623> [viitattu 13.12.2023].

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tietosuojalaki 5.12.2018/1050.

Tornberg, J. & Kuuliala, M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum.

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.

Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750.

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.227023?sid=3516999569> [viitattu 13.12.2023].

Vilka, H. 2023. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.

Yleinen edunvalvoja teki valituksen myöhässä 7.10.2016 OKV/1420/1/2015.